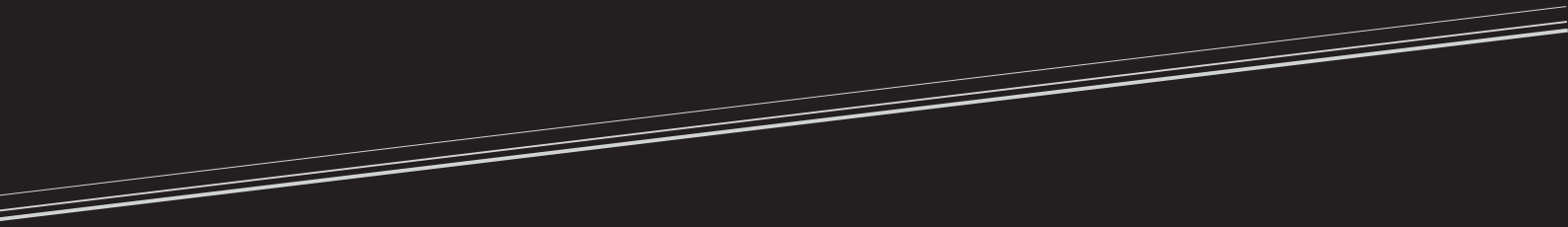

หนังสือทศวรรษ
ภูมิทัศน์งานวิจัยการเมืองชายแดนใต้

เอกรินทร์ ต่วนศิริ

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

วาระมกบท

รอบหนึ่งทศวรรษของปัญหาชายแดนใต้มีนักวิชาการทั้งในและนอกพื้นที่ได้ทำการศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับสาเหตุปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้น โดยสามารถแยกออกไปได้หลายสาขาวิชาด้วยกันตามแต่ละหลักวิชาของแขนงนั้นๆ บ้างก็เป็นการร่วมวิจัยข้ามพรมแดนของสาขาวิชาความรู้ด้วยวิธีการผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น บทความนี้เป็นการศึกษางานที่เกี่ยวข้องกับทางการเมืองโดยมุ่งพิจารณางานที่สำคัญๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษาที่ใช้วิธีการลงพื้นที่วิจัยและได้ข้อสรุปน่าสนใจต่อความเข้าใจมิติทางการเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้เขียนมีความสนใจเรื่องปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะในแง่มุมมองทางการเมืองที่ไม่ใช่แค่เพียงกระแสหลักที่แยกเป็นสองขั้วระหว่างรัฐไทยกับผู้ก่อการร้าย ซึ่งถือว่าเป็นตัวละครสำคัญและมีงานวิจัยที่ทำกันมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน และคงมีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่ทำได้ดีเยี่ยมอยู่แล้ว

ภายหลังจากเหตุการณ์บุกโจมตีค่ายทหารเจาะไอร็อง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 อันเป็นสาเหตุให้สังคมไทย โดยเฉพาะสื่อมวลชน เกิดสนใจและตั้งคำถามว่าเกิดอะไรขึ้นในพื้นที่ชายแดนใต้ของไทย การค้นหาคำตอบของปัญหาจากองค์ความรู้ งานวิจัย ที่ถูกผลิตมาก่อนหน้านี้ภายใต้กรอบของบริบทสงครามทางอุดมการณ์ภายหลังสงครามเย็น ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ที่เรียกกันว่า 9/11 (11 กันยายน พ.ศ. 2544) และกลุ่มตอลิบานได้ออกมาจับผิดชอบการโจมตีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นต้นมา ก็พบว่างานเขียนในรูปแบบของหนังสือที่ประพันธ์ขึ้นโดยผู้มีประสบการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่อดีตแม่ทัพ ข้าราชการ นักการเมือง นักวิชาการ ฯลฯ ก็ออกมาวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเกี่ยวข้องกับบริบทสถานการณ์ทางการเมืองระดับโลก ซึ่งขณะนั้นกำลังต่อสู้ทำสงครามต่อต้านการก่อการร้าย (counter terrorism) ทั่วโลก

บริบทเช่นว่านี้ ทำให้หน่วยการวิเคราะห์มีอิทธิพลต่อรัฐไทยอย่างมากในการตัดสินใจเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการรักษาความมั่นคงของชาติและการรักษาความสงบภายใน อาทิการเร่งรัดออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการป้องกันการฟอกเงินที่บังคับใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี ความรุนแรงที่ปะทุขึ้นรอบใหม่และยังยืดเยื้อเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นำมาสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับการตอบโต้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากการพิจารณาปัญหาที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่กับการก่อการร้ายสากล การเชื่อมโยงนี้ได้สร้างความอึดอัดใจให้แก่มุสลิมหลายกลุ่มในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างมาก โดยเฉพาะว่าแท้ที่จริงการศึกษาเรื่องดังกล่าวต้องให้ความสำคัญกับ “ความเป็นจริงของพื้นที่” เป็นหลัก ความเป็นจริงของพื้นที่อาจมีประโยชน์ในแง่ของการทำความเข้าใจวิถีชีวิตและพัฒนาการของความคิดทางศาสนาและการเมืองของผู้คนที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น

หลังจากเกิดเหตุการณ์ปล้นปืนค่ายปิเหล็งเมื่อต้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 ได้ไม่นาน ผู้เขียนเริ่มต้นอ่านหนังสือ บทความหนังสือพิมพ์ บทวิเคราะห์ ที่เกี่ยวกับปัญหาความมั่นคงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยความตื่นตาตื่นใจยิ่ง เหตุเพราะหนังสือ บทความจำนวนมากไม่น้อยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ 11 กันยายน พ.ศ. 2544 ที่สหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม เมื่ออ่านหนังสือ บทความต่าง ๆ ที่เขียนถึงความเชื่อมโยงข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าตั้งแต่มีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนใต้ ยังไม่มีข้อมูลหรือข้อยืนยันเชิงประจักษ์ทางด้านคดีความที่เกี่ยวข้องกับการก่อการร้ายสากลแม้แต่กรณีเดียว อาจกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของหนังสือพ็อกเก็ตบุ๊กของเหล่านักเขียน นักวิชาการสายความมั่นคงศึกษา ที่อธิบายถึงปัญหาจังหวัดชายแดนใต้ให้เกี่ยวข้องกับปัญหาการก่อการร้ายสากล เช่นหนังสือที่เขียนโดย อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว ซึ่งได้พิมพ์ออกมาหลายชุด เช่น *สงครามเงา: วิฤตการณ์ก่อการร้ายโลกและปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้* (2548ข) และ *ถอดรหัสเบอร์ซาตู*

ปัตตานี (2548ก) อัลกออิดะห์ญิฮาด เจไอและขบวนการก่อการร้ายภาคใต้ (2547) โดยทั้งสามเล่มที่ผลิตออกมา มีข้อสมมุติฐานและข้อมูลที่จะเชื่อมโยงถึงขบวนการก่อการร้ายสากล แต่ในหนังสือทั้งสามเล่มกลับไม่มีข้อเขียนขึ้นใดมาจากการวิจัยในพื้นที่หรือว่ามีร่องรอยของเรื่องราวที่เกี่ยวกับพลวัตทางการเมืองและความมั่นคงในพื้นที่ และมิงานศึกษาในช่วงต้นอีกจำนวนไม่น้อยที่ผลิตออกมาโดยไม่มีการลงพื้นที่หรือได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่ การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ โดยเฉพาะประเด็นวิจัยเกี่ยวกับด้านการเมืองของสามัญชนทั่วไป

ต่อมา แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2549) ได้นำเสนอข้อค้นพบจากการสำรวจทบทวนวรรณกรรมประเภทวิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษรวม 26 ปี (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521-2547) ว่างานวิจัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังไม่ก้าวหน้ามากเท่ากับการวิจัยในภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะในเชิงกระบวนการผลิตที่ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน นอกจากนี้ ที่ผ่านมางานศึกษาในแง่ประวัติศาสตร์ก็พบ่างานวิชาการ งานวิจัยส่วนใหญ่มิได้ศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในฐานะพื้นที่ซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะตน

ภายหลังปี พ.ศ. 2547 ที่ความรุนแรงระลอกใหม่ปะทุขึ้นอีกครั้ง จึงปรากฏว่ามีรายงานวิจัยที่สะท้อนพลวัตความขัดแย้งรุนแรงที่ส่งผลสะท้อนชนิดเรื้อรังจากปัญหาความขัดแย้งในความสัมพันธ์แนวตั้งระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่ ไปสู่ความสัมพันธ์แนวนอนคือระหว่างผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายในพื้นที่ที่เกิดขึ้น (รัตติยา สาและ 2551, คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ 2549) และทยอยเกิดขึ้นจำนวนมาก กระนั้นก็ดี งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาปัตตานีในส่วนของ “การเมือง” ยังไม่ปรากฏให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของผู้คนในพื้นที่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ผกผัน ย้อนแย้ง วกวน ของประชาธิปไตยไทยและกระแสแนวความคิดตีความอิสลามของพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก

ในบทความนี้ ผู้เขียนคัดเลือกบทความและงานศึกษาที่เกี่ยวกับการเมืองเรื่องสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมุ่งเน้นคัดเลือกงานวิเคราะห์หรืองานศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นหลัก ผู้เขียนนำมารวบรวม สรุปความ และจัดแบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1. ประวัติศาสตร์ของการเมืองและการเมืองของประวัติศาสตร์ 2. ข้อเสนอเรื่องการเมืองนำการทหาร 3. ชีวิตการเมืองในชายแดนใต้ 4. การเมืองท้องถิ่นกับระบอบประชาธิปไตยไทย และบทส่งท้าย

1. ประวัติศาสตร์ของการเมือง: การเมืองของประวัติศาสตร์

ระลอกความรุนแรงครั้งใหม่หลังจากความรุนแรงปี พ.ศ. 2547 ก่อให้เกิดงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มมากขึ้น และหากพิจารณาย้อนไปก่อนหน้านี้งานศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และการเมือง โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะเกี่ยวข้องกับทางด้านประวัติศาสตร์การเมือง ที่มีลักษณะแตกต่างกันระหว่างฝ่ายสยามและปาตานี อย่างไรก็ตาม ในห้วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2547 หนังสือหรืองานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ค่อยได้รับการเผยแพร่ เนื่องจากปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเนื้อหาของข้อมูลมีความเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐอย่างมิอาจปฏิเสธได้ ฉะนั้น งานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับทางด้านรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับ “ความชอบธรรม” และ “อำนาจ” จึงถือว่าเป็นสิ่งต้องห้ามของผู้ที่จะศึกษา

คำถามในเชิงสำรวจองค์ความรู้ทางด้านวิชาการเกี่ยวกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ คงต้องกลับไปพิจารณาการศึกษาปรากฏการณ์ความรุนแรงที่ปะทุขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2547 สำหรับงานเขียนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทางการเมืองก็คือ *ประวัติศาสตร์ปาตานี* ที่เขียนโดยนามปากกาอิบรอฮีม ชุกรี (2549) เล่มนี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อภูมิทัศน์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ปาตานีที่เป็นลักษณะตรงกันข้ามกับในประวัติศาสตร์ชาติไทยอย่างสิ้นเชิง ถือว่าเป็นงานประวัติศาสตร์

ท้องถิ่นที่สำคัญ คือ เนื้อหาคำอธิบายที่ปรากฏอยู่ในเล่มนี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยส่วนใหญ่ไม่เคยได้ยินหรือรับรู้มาก่อน และอาจจะมีคนจำนวนไม่น้อยที่ไม่อยากรับรู้ เพราะไม่ตรงกับจินตนาการความเป็นชาติไทย และในทางการเมืองของการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเอกราชของปาดานี คำอธิบายในหนังสือเล่มนี้ดูเหมือนจะสอดคล้องไปในทิศทางของกลุ่มขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราช หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่างานของชุกรีได้รับการยอมรับจากคนชายแดนภาคใต้มากกว่าแบบเรียนประวัติศาสตร์ชาติไทย และหากพิจารณาตามขนบธรรมเนียมทางวิชาการ แม้งานของชุกรีอาจไม่สามารถจัดวางเป็นต้นงานวิชาการได้ แต่ถือได้ว่าเป็นหยาดน้ำหมึกของความฮึดฮัดที่ไปสู่ขบวนการเป็นปฏิปักษ์ต่อประวัติศาสตร์แบบเรียนไทยของคนมลายูจังหวัดชายแดนภาคใต้

เป็นที่น่าสังเกตได้ว่าประวัติศาสตร์ทางการเมืองของชาวมลายูมุสลิมได้รับการศึกษาวิจัยอย่างเจียบๆ ในลักษณะระมัดระวังต่อการจับตามองจากหน่วยงานความมั่นคง และหลายต่อหลายครั้งหน่วยงานความมั่นคงของไทยก็จะเหมารวมว่านักวิชาการที่ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์การเมืองชายแดนภาคใต้มักจะมีแนวคิดสนับสนุนการแบ่งแยกดินแดน

โชคชัย วงษ์ธานี (2557) เขียนบทบรรณาธิการได้ดีเยี่ยม ในหนังสือสยาม ปาดานี เมื่อ “ประวัติศาสตร์” เป็น “อันตราย” ปัญหาปาดานีกับรัฐไทยในยุคหลังสมัยใหม่ โดยได้กล่าวถึงผลงานวิชาการที่สำคัญๆ ทางด้านประวัติศาสตร์ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ทั้งรูปแบบหนังสือ งานวิทยานิพนธ์ บทความวิจัย ที่ถูกผลิตขึ้นมาใหม่ ข้อมูลใหม่ ผ่านการตีความใหม่ ผนวกกับความสนใจของนักวิชาการและผู้สนใจในพื้นที่จำนวนมากต่องานวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต ที่ทำให้ส่งผลสะท้อนต่อภูมิภาคทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ และคงปฏิเสธไม่ได้ว่าข้อมูลใหม่ๆ ที่นำมาอภิปรายได้ส่งผลต่อจินตนาการถึงอนาคตของผู้คนในพื้นที่ ไม่ว่าข้อมูลนั้นจะเป็นประวัติศาสตร์บาดแผลหรือความภาคภูมิใจ แต่สิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์มากที่สุดก็คือ ความจริงได้ถูกทำให้ปรากฏขึ้น หลังจากประวัติศาสตร์การเมืองถูกทำให้เจียบและหลบซ่อนอยู่เกือบศตวรรษของการสูญเสียดานีให้แก่

สยามประเทศ และถูกปกคลุมด้วยประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทยอย่างบังคับและชาตินิยม
ปาตานีแบบปกปิดตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษางานวิชาการก็มีความสำคัญอย่างมากต่อการศึกษาวิจัย
หากผู้ศึกษาไม่ใช่คนมลายูหรือมุสลิม ก็จะทำให้งานวิชาการชิ้นนั้นได้รับความ
น่าเชื่อถือและน่าสดับรับฟังมากขึ้น โดยเฉพาะอาจารย์มหาวิทยาลัยจากกรุงเทพฯ
หรือนักวิชาการต่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่น หากพิจารณางานเขียนของธเนศ อาภรณ์
สุวรรณ (2549) งานชิ้นนี้ได้เขียนขึ้นมาเป็นภาษาอังกฤษก่อนในชื่อ *Origins of
Malay Muslim "Separatism" in Southern Thailand* โดยได้รับทุนจาก
Asian Research Institute (ARI) แห่งมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ต่อมาได้
รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือภาคภาษาไทยชื่อ *ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดน
ในภาคใต้ไทย* เป็นงานวิจัยปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดย
มุ่งทำความเข้าใจในเหตุการณ์จากมุมมองด้านประวัติศาสตร์ ประเด็นสำคัญใน
หนังสือเล่มนี้คือ การศึกษาถึงกำเนิดและความเป็นมาของการสร้างมายาคติว่าด้วย
“ลัทธิแบ่งแยกดินแดน” ในวาทกรรมการเมืองสมัยใหม่ของรัฐไทย เหตุการณ์ทาง
ประวัติศาสตร์ที่ผูกพันและรองรับมโนทัศน์การแบ่งแยกดินแดนทำให้เกิดมายาคติใน
เรื่อง “กบฏหะยีสุหลง” และ “กบฏดุซงญอ” ในห้วงเวลาเดียวกันพัฒนาการและความ
เป็นมาของรัฐไทยสยามที่เปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบ
ประชาธิปไตย และการสร้างรัฐไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและสงครามมหาเอเซีย
บูรพา ก็มีส่วนในการผลักดันแนวความคิดทางการเมืองของ “การแบ่งแยกดินแดน”
ให้เกิดขึ้นในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพลังการเมืองใหม่ในภูมิภาคต่าง ๆ
จากใต้จรดเหนือและอีสาน กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและการสร้างรัฐไทย
ใหม่สมัยชาตินิยมนี้ นำไปสู่การใช้กำลังและความรุนแรงปราบปราม เพื่อสยบการ
เรียกร้องและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเมืองของภูมิภาคทั้งหลายลงไป
โดยกรณีของจังหวัดชายแดนใต้มีลักษณะเฉพาะและต่างจากภูมิภาคอื่นของ
ประเทศไทย และมีผลสะท้อนที่ยังส่งผลต่อมาอีกนานจนกระทั่งปัจจุบัน

ข้อสรุปที่สำคัญก็คือ วาทกรรมแบ่งแยกดินแดนที่มีต่อพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหายังจังหวัดชายแดนภาคใต้ชะงักงัน ไม่ได้ช่วยสร้างให้เกิดมิติการแก้ไขปัญหามารวมแบบสันติวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่รัฐไทยได้สถาปนารัฐสมัยใหม่ขึ้นมา ก็ไม่ช่วยให้เกิดสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่อดีตจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

หากจะกล่าวถึงความขัดแย้งที่ถือว่าเป็นก้อนใหญ่สำคัญต่อปัญหายังจังหวัดชายแดนใต้ก็คือ การสมานานประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันของผู้คนในสังคมไทยและสังคมจังหวัดชายแดนใต้ กล่าวคือ เราจะพบว่าในงานของอิบรอฮีม ชุกรี (2549) หากอ่านอย่างละเอียดละไมก็จะพบความเป็นชาตินิยมมลายูปาตานีอย่างสุดซึ้ง ยิ่งต้องมาปะทะกับประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทยด้วยแล้ว ก็ทำให้ปัญหาเกิดความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นอีกชั้นหนึ่ง

ในการตั้งข้อสังเกตต่องานวิชาการด้านประวัติศาสตร์ชายแดนใต้ ทวีศักดิ์และจิรวัดน์ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้อย่างน่าสนใจว่า “เนื่องด้วยไม่มีทุนความรู้เดิมที่ไม่ใช่ของตน นักวิชาการมีชื่อเหล่านั้น จึงได้เพียงแค่ผลิตซ้ำความรู้เดิมที่ไม่ใช่ของตน ประวัติศาสตร์ปาตานีเป็นกรณีที่ชัดเจนอันแสดงให้เห็นการไม่ได้ “เขียนใหม่” และทำทนายอย่างถึงแก่นอันเป็นคุณลักษณะที่การวิพากษ์วิจารณ์ทางประวัติศาสตร์ควรจะเป็นและจึงเป็นได้ก็เพียงแค่ส่วนขยายต่อจากหยาดน้ำหมึกอันแค้นเคืองของอิบรอฮิบ ชุกรี” (ทวีศักดิ์ เผือกสม และจิรวัดน์ แสงทอง 2551)

ฉะนั้น ในรอบทศวรรษที่ผ่านมาเราจะพบเห็นงานประวัติศาสตร์การเมืองในชายแดนใต้ที่วนเวียนอยู่กับเรื่องประวัติศาสตร์ของรัฐปาตานีก่อนรัฐสมัยใหม่ และหากพิจารณางานศึกษาประวัติศาสตร์ช่วงรัฐชาติสมัยใหม่ เราจะพบเห็นงานที่เขียนขึ้นมาใหม่จากข้อมูลและวิธีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์แบบใหม่ๆ เกิดขึ้นจำนวนไม่มาก อาจจะช่วยปัจจัยทางด้านความมั่นคงของชาติที่ได้กล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตาม

ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตโดยมุ่งพิจารณาเอกสารที่มีความสำคัญต่อการอธิบายประวัติศาสตร์ของปัตตานีและสยาม ซึ่งผู้เขียนได้เลือกเอกสารที่ถือว่าเป็นตัวแทนทางความคิดดังต่อไปนี้

“คนใน” เขียนประวัติศาสตร์ตัวเอง โดยผู้เขียนเลือกหนังสือจากคนมลายูท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้เขียนที่มีความสำคัญและได้รับการอ้างอิงเป็นจำนวนมาก 3 เล่ม คือ *ประวัติราชอาณาจักรมลายูปะตานี* ของ อิบรอฮีม ชุกรี (2549) *ปัตตานีอดีต-ปัจจุบัน* ของ อ.บางนรา (2551) *ปัตตานีประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู* ของ อารีฟิน บินจิ (2550) หนังสือสามเล่มข้างต้นนี้มีความน่าสนใจก็คือ ผู้เขียนทั้งสามเป็นคนมลายูมุสลิมปัตตานี มีความเข้าใจภาษายาวีท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง แต่กลับเลือกที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาไทย (ยกเว้น อิบรอฮีม ชุกรี ที่ไม่ได้แปลด้วยตนเอง แต่มีการแปลโดยนักวิชาการมลายู) และหากพิจารณาท่วงทำนองของเนื้อหาทั้งสามเล่มพอจะสรุปได้ว่า เป็นแนวทางที่อธิบายประวัติศาสตร์ปัตตานีที่อยู่ในฐานะอันยิ่งใหญ่และต้องประสบกับความยากลำบากในการต่อสู้กับสยามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นแนวทางที่มีความขัดแย้งกับประวัติศาสตร์แบบรัฐนิยมส่วนกลาง จะพบว่า การเขียนงานประวัติศาสตร์ปัตตานีที่เขียนโดยมลายูในพื้นที่ มักจะเป็นประวัติศาสตร์ทางการเมืองระหว่างปัตตานีกับรัฐไทย จุดเด่นที่ปรากฏชัดเจนก็คือการเขียนนำเสนอทั้งสามเล่มนี้อิงอยู่กับหลักฐานที่ยังคงเป็นร่องรอยทางด้านประวัติศาสตร์ วิธีการศึกษาแม้ว่าจะไม่ได้มีกรอบเคร่งครัดในแบบวิชาการสมัยใหม่แต่มีการลงพื้นที่ค้นหาหลักฐานเพื่อมาสนับสนุนการเขียน เด่นชัดที่สุดก็คือเล่มของ อ.บางนรา ที่ค้นหาหลักฐานและลงพื้นที่ค้นหาข้อมูลเพื่อสนับสนุนการเขียนอย่างเป็นระบบ ทั้งโบราณสถานทางด้านประวัติศาสตร์และวัตถุโบราณจนถึงบันทึกความทรงจำของผู้คนในอดีตและร่วมสมัย

“คนนอก” เขียนประวัติศาสตร์ปัตตานี ผู้เขียนเลือกผลงานของนักวิชาการไทยที่ไม่ใช่คนมลายูแต่มีความสำคัญต่อการศึกษาเรื่องการเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ *อาณาจักรลังกาสุกะประวัติศาสตร์ยุคต้นของคนชายแดนใต้* ของ ครอบชัย หัตถา (2552) *ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย* ของ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2549) *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” : ปัตตานีใน
รอบกิ่งศตวรรษ* ของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2551)

ครองชัย หัตถา (2552) ได้เขียนตำราและหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
ปัตตานีอย่างรอบด้าน ทั้งเรื่องการค้า เศรษฐกิจ การเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์มลายู
และถือได้ว่าเป็นงานวิชาการที่ได้รับความสนใจจากเจ้าหน้าที่ความมั่นคงอย่างมาก
ด้วยเหตุที่ว่าครองชัยเป็นนักวิชาการที่ไม่ใช่คนมลายูและเป็นคนพุทธ ทำให้ข้อเสนอ
ของครองชัยได้รับความสนใจและมีความน่าเชื่อถือมากกว่าแบบแรกที่เสนอโดย
นักวิชาการมลายูท้องถิ่น โดยเนื้อหาหลักแล้วครองชัยได้พยายามอธิบายประวัติศาสตร์
ปัตตานีในแบบที่แตกต่างจากสำนักประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงอย่างมาก
กับข้อเสนอและงานเขียนประวัติศาสตร์ของคนใน อย่างไรก็ตาม ครองชัยได้เสนอการ
แก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในแง่มุมมองด้านประวัติศาสตร์ 4 ประเด็นหลัก
ดังต่อไปนี้

1. ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นพื้นที่ที่ต้องห้าม ถูกรัฐเพ่งเล็ง หรือเก็บออก
ไปจากแผน เช่น งานเขียนของ อ.บางนรา เป็นหนังสือที่ถูกราชการห้ามจำหน่าย ทำให้
เราไม่มีองค์ความรู้ที่จะเข้าใจจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะฉะนั้นมาถึงวันนี้
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั่วประเทศ ทุกภูมิภาคต้องช่วยกันสร้างองค์ความรู้ขึ้นมา

2. เร่งจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ครูอาจารย์ได้มีหนังสือสอน มีคู่มือนำไป
ใช้ เพราะขณะนี้ยังไม่มีหลักสูตรท้องถิ่นที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ชายแดนภาคใต้ที่
ทุกฝ่ายยอมรับ ขณะที่กระทรวงศึกษาธิการสั่งชัดเจนว่าต้องสอน คำถามก็คือ แล้ว
ครูสอนจะอะไร สอนอย่างไร เป้าหมายการสอนคืออะไร เมื่อแต่ละคนสอนตามที่
ตัวเองถนัด หรือคนที่รู้สึกอึดอัด เก็บกตอยู่ เขาก็สอนประเด็นที่เป็นความขัดแย้งกับ
รัฐ คนที่เป็นครูกลางๆ ที่มาจากตอนบนก็จะสอนเรื่องประวัติศาสตร์ไทย เมื่อเด็กและ
ครูมาคุยกัน จะต่อประเด็นประวัติศาสตร์ไม่ค่อยได้ เพราะพื้นฐานที่มาต่างกัน

3. บุรณะพัฒนาแหล่งโบราณคดีของจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เท่าเทียมกับการดูแลบูรณะเมืองโบราณอื่นๆ ของประเทศไทย เช่น อยุธยา สุโขทัย บ้านเชียง เพราะแหล่งโบราณคดีที่เก่าแก่ร่วมสมัยกับบ้านเชียงก็จะมีแถวท่าสาป (อำเภอเมืองจังหวัดยะลา) ส่วนเมืองโบราณยะรังอายุก็พอๆ กับสมัยศรีวิชัย ในขณะที่ภาคอื่นๆ มีโครงการศึกษากันเยอะ แต่ปัตตานีและยะลาไม่ค่อยมีโครงการ ฉะนั้น ในเชิงของการบูรณะ พัฒนา ขุดค้นหาความรู้และความจริงเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติของประวัติศาสตร์และโบราณคดีต้องทำให้มากยิ่งขึ้น

4. พิพิธภัณฑสถานเมืองต้องมีการนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์และจัดแสดงเผยแพร่ ควรจะมีพิพิธภัณฑสถานเมือง หรือศูนย์การเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ขณะนี้คำถามก็คือว่าเมื่อเราต้องการจะไปแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เราไปที่ไหน คำตอบก็คือยังไม่มีต้องดูเป็นชิ้นๆ ไป แล้วก็ต่อกันไม่ได้

หากพิจารณาข้อเสนอของครองชัย 4 ประการข้างต้น พบได้ว่าเป็นข้อเสนอแบบกลางๆ เพื่อให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นปาตานีได้รับการสนับสนุนให้เหมือนกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภูมิภาคอื่นๆ ที่สามารถกระทำได้ ผู้เขียนพบว่าข้อเสนอข้างต้นในปัจจุบัน หรือการแสดงเจตจำนงของรัฐเพื่อตอบสนองข้อเสนอข้างต้น ยังไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2549) ได้นำเสนอหลักฐานเกี่ยวกับวาทกรรมเรื่องการแบ่งแยกดินแดน ที่มีต่อผู้คนมลายูมุสลิม ตั้งแต่ปาตานีถูกผนวกกับรัฐไทยตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน หนังสือของธเนศได้ศึกษาถึงกำเนิดและความเป็นมาของการสร้างมายาคติว่าด้วย “ลัทธิแบ่งแยกดินแดน” ในวาทกรรมการเมืองสมัยใหม่ของรัฐไทย อะไรคือมูลเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวความคิดที่เรียกกันต่อมาว่า “ลัทธิแบ่งแยกดินแดน” (separatism) ผู้วิจัยเห็นว่าหนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอครอบคลุมและรอบด้านมากที่สุดเกี่ยวกับที่มาที่ไปของ “ลัทธิแบ่งแยกดินแดน” ในแง่มุมของประวัติศาสตร์การเมืองปาตานีกับสยาม

นอกจากบริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าวแล้ว ยังมีปัจจัยสำคัญที่ช่วยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนในปาตานีกับกรุงเทพฯ ดำเนินไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ นั่นคือปัจจัยในทางอุดมการณ์ทางการเมือง ได้แก่สิ่งที่เรียกว่าลัทธิชาตินิยมคือจินตนาการถึงความเป็นชาติเดียวกันของบรรดาผู้คนในรัฐหนึ่งๆ เหมือนกับว่าเป็นชุมชนที่เป็นธรรมชาติ เกิดและเติบโตมาอย่างเป็นเอกภาพสำหรับทุกคนเหมือนกัน ลัทธิชาตินิยมสยามถูกสร้างขึ้นมาท่ามกลางการต่อสู้กับมหาอำนาจตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา รูปธรรมที่ชัดที่สุดคือการปฏิรูปการปกครอง ด้วยการผนวกและรวมศูนย์ดินแดนที่เคยอยู่หรือเป็นประเทศราชแต่ก่อนให้เข้ามาเป็นหน่วยหนึ่งในรัฐใหม่คือสยามที่เป็นรัฐชาติ กลายเป็นบริเวณ มณฑล และจังหวัดของสยาม นั่นคือประวัติศาสตร์ของการสุดสิ้นอาณาจักรปาตานีและอาณาจักรอื่นๆ

กระบวนการสร้างชาติดำเนินต่อมาอีก แม้ในยามที่รัฐไทยสยามเปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตยแล้ว การสร้างรัฐชาติไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและสงครามมหาเอเชียบูรพา มีส่วนในการผลักดันและสร้างแนวความคิดทางการเมืองของ “การแบ่งแยกดินแดน” ให้เกิดขึ้นในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพลังการเมืองใหม่ในภูมิภาคต่างๆ จากได้จรดเหนือและอีสาน ด้านหนึ่งกระบวนการสร้างรัฐและชาติไทยดำเนินไปอย่างเต็มที่ในระยะทศวรรษที่ 2480 แต่ผลลัพธ์กลับเป็นการสร้างรัฐที่เป็นอัตลักษณ์เดียวคือความเป็นไทย ที่ไม่เหลือเนื้อที่และเนื้อหาให้กับผู้คนเชื้อชาติและศาสนาอื่นๆ ที่ไม่ใช่ไทยและไม่ใช่พุทธ ชาติไทยจึงดูเหมือนก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุดของการสร้างชาติที่ทันสมัย แต่แท้จริงแล้วกลายเป็นชาติที่ไม่สมบูรณ์ ในอีกด้านหนึ่งกล่าวได้ว่ากระแสอิทธิพลของแนวคิดชาตินิยมก็ได้มีส่วนในการปลุกกระดมความตื่นตัวและสำนึกในความเป็นหนึ่งของคนท้องถิ่นด้วยเหมือนกัน เช่น ในบริเวณสามจังหวัดมลายูมุสลิมชายแดนภาคใต้และในภาคอีสาน เป็นต้น

กรณีการก่อตัวขึ้นของขบวนการเรียกร้องและต่อสู้เพื่อความเป็นคนมลายูและเป็นมุสลิม มีปัจจัยที่ทำให้แตกต่างไปจากกลุ่มเคลื่อนไหวในภูมิภาคอื่นๆ ตรงที่

บทบาทของศาสนาและผู้นำท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การเคลื่อนไหวดำเนินไปภายใต้การนำของอูลามาหรือฮะยีห์หรือโต๊ะครู ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาของชาวบ้านและชุมชนที่มีมายาวนานแล้ว แต่ที่ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองกับรัฐไทยเปลี่ยนไป คือการที่ศาสนาอิสลามถูกทำให้เป็นการเมืองมากขึ้น หรือมีมิติทางการเมืองมากขึ้น ทั้งนี้ด้วยลักษณะและการปฏิบัติของศาสนาอิสลามเอง และปฏิสัมพันธ์กับโลกสมัยใหม่ที่เป็นโลกีย์วิสัย (secular) ที่สำคัญคือการที่มุสลิมยึดถือและปฏิบัติหลักการคำสอนของศาสนาในชีวิตประจำวันอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ วัตรปฏิบัติของอิสลามเป็นส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิตที่เป็นจริง ไม่ใช่ในพิธีกรรมเหมือนศาสนาอื่นๆ

ดังนั้น เมื่อรัฐไทยเริ่มการผนวกอาณาจักรปาตานีให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและความเป็นไทย จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกระทบกับการปฏิบัติทางศาสนาของชาวมุสลิม ในระยะแรกมีการผ่อนปรนให้ใช้กฎหมายอิสลามในเรื่องครอบครัวหย่าร้างและทรัพย์สิน แต่ในทางปฏิบัติรัฐไทยก็ยังยืนยันที่จะต้องเป็นผู้กำหนดแต่งตั้งควบคุมและกระตังตติสินว่าคำพิพากษาของผู้พิพากษาอิสลามในศาลศาสนาที่เรียกว่า โต๊ะกาสิ (ต่อมาเรียกว่า ตะโต๊ะยุติธรรม) นั้น ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ปัญหาเรื่องการจัดการปัญหาครอบครัวและมรดกของคนมุสลิมนั้น รัฐไทยอนุโลมด้วยการให้ใช้หลักการกฎหมายอิสลามในเรื่องว่าด้วยครอบครัวและมรดกที่ร่วมกันแปลเป็นภาษาไทย (ดำเนินการจาก พ.ศ. 2472-2484) เป็นหลัก แต่ในทางปฏิบัติก็ให้ดำเนินวิธีการทางศาลในแบบศาลแพ่งธรรมดา เพียงแต่มีตะโต๊ะยุติธรรมนั่งทำการพิจารณาร่วมด้วย สมัยรัฐบาลจอมพล ป. ประศาสน์กุลเลิกตะโต๊ะยุติธรรมไป 3 ปี (จาก พ.ศ. 2486-2489) ปัญหาว่าศาลศาสนาดังกล่าวจะอยู่ใต้ผู้พิพากษาอิสลามทั้งหมดได้หรือไม่ จะแต่งตั้งตะโต๊ะยุติธรรมโดยคนมุสลิมเองได้ไหม เป็นปัญหาในการเคลื่อนไหวที่มีมิติทางการเมืองอย่างมากในช่วงการนำของหะยีสุหลง

มิติอีกด้านอันเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวของชาวมลายูมุสลิมภาคใต้กับรัฐไทยกรุงเทพฯ คือการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาขัดแย้ง

และการเมืองของประชาชน กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและการสร้างรัฐไทย สมัยชาตินิยมนี้ นำไปสู่การใช้กำลังและความรุนแรงปราบปราม และสยบการเรียกร้อง และการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเมืองของภูมิภาคทั้งหลายลงไป โดยที่กรณีของมลายูมุสลิมในภาคใต้มีลักษณะเฉพาะต่างจากภาคอื่นและมีผลสะท้อนที่ยังส่งผลต่อมาอีกนาน ประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เคลื่อนไหวของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงรวมศูนย์ในประวัติศาสตร์ที่รู้จักกันว่าเป็น “กบฏหะยีสุหลง” กับ “กบฏดุซงญอ” ในปี พ.ศ. 2491 กล่าวได้ว่าเหตุการณ์และความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทรศนะในการมองที่ตรงข้ามกันระหว่างรัฐและประชาชนมลายูมุสลิมภาคใต้ ในขณะที่รัฐมองว่าการต่อต้านลุกฮือต่างๆ ของคนมลายูมุสลิมนั้นเป็นการ “กบฏ” แต่ฝ่ายประชาชนมุสลิมเองกลับมองว่า การเคลื่อนไหวการประท้วงต่อสู้ต่างๆ นั้นคือ การเรียกร้องความเป็นธรรมและสิทธิของพลเมืองในรัฐที่เคารพวัฒนธรรมความเชื่อของคนกลุ่มน้อย ไปจนถึง “การทำสงคราม” เพื่อความถูกต้องและเป็นธรรมตามศรัทธาและความเชื่อของตน

จากการศึกษาในหนังสือเล่มนี้ กล่าวได้ว่าก่อนที่จะเกิดการใช้ความรุนแรงโดยรัฐนั้น มีหนทางของการเจรจาและทำความเข้าใจตกลงกันในวิธีการแก้ไขปัญหสามจังหวัด ผู้นำมลายูมุสลิมในภาคใต้มีความต้องการแน่วแน่ในการเจรจาดำเนินการกับรัฐบาลไทยต่อปัญหาขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 2480 เป็นต้นมา การเคลื่อนไหวและขบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นปฏิกิริยาต่อการจัดการปัญหาและความไม่พอใจสภาพกดขี่ไม่ยุติธรรมที่พวกเขาได้รับอยู่ และต่อเนื่องมาจากการต่อรองเจรจากับรัฐบาล

อุปสรรคและปัจจัยที่ทำให้การเจรจาดำเนินการนั้นไม่ประสบผลสำเร็จมีหลายประการ ด้านหนึ่งคืออุปสรรคทางศาสนาและวัฒนธรรม ระหว่างความเป็นชาติไทยที่ถือว่าเป็นสมาชิกของชาติมหาอำนาจในโลกสมัยนั้น อีกด้านคือการไม่มองถึงอัตลักษณ์และความเท่าเทียมกันของชนชาติที่ไม่ใช่ไทย อันนี้เป็นกระแสที่เกิดขึ้นทั่วไปในประเทศเกิดใหม่หลังสงครามโลก ที่มีความเชื่อว่าความเป็นชาติหรือเชื้อชาติเล็กๆ กระจัด

กระจายนั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญใหญ่โตเฉพาะหน้า ขอให้สร้างประเทศชาติใหม่ที่คน
เชื้อชาติใหญ่ขึ้นมาทำได้สำเร็จ ก็จะสามารถคลี่คลายสร้างชาติให้เข้มแข็ง แล้ว
ชนชาติอื่นๆ ก็จะมีความสุขไปเอง

นอกจากนั้นเมื่อเกิดปัญหาขัดแย้งกับทางการขึ้น จะมีลักษณะสองอย่างใน
ชุมชนมุสลิมที่ทางการไทยไม่เข้าใจ และนำไปสู่การสรุปว่าเป็นการแข็งขันทางการเมือง
ข้อแรกคือกรณีที่ชุมชนมุสลิมมีการจัดตั้งและมีโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็งแน่นเหนียว
ทำให้สามารถดำเนินการเคลื่อนไหวอย่างเป็นเอกภาพได้สูง ลักษณะเช่นนี้ย่อม
หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะทำให้ผู้นำรัฐและเจ้าหน้าที่หวาดระแวงและกระทั่งหวาดกลัวการ
กระทำที่อาจนำไปสู่การเป็นปฏิปักษ์ต่ออำนาจการปกครองของพวกเขาได้ การเปรียบ
เทียบชุมชนในสายตาของเจ้าหน้าที่ก็ย่อมมาจากการเปรียบเทียบกับชุมชนไทย ซึ่ง
ทำให้ได้ข้อสรุปที่ไม่ช่วยให้เข้าใจหรือมองชุมชนมุสลิมในด้านบวกได้มากนัก โดย
เฉพาะในระยะเวลาที่สถานการณ์ตึงเครียด อีกข้อหนึ่งคือลักษณะและธรรมชาติของ
ศาสนาอิสลาม ซึ่งไม่มีการแบ่งแยกระหว่างศาสนากับการเมืองหรือสังคม ผู้นำศาสนา
อิสลามมีหน้าที่ต้องให้การช่วยเหลือนำพาชาวบ้านในทุกๆ เรื่อง ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐ
ไทยมองพฤติกรรมของบรรดาผู้นำศาสนาต่างๆ (เช่น หะยีสุหลงในสมัยก่อนและ
อุस्ताซในสมัยนี้) ว่าล้วนเป็นการเมืองทั้งสิ้น ในความหมายของการกระทำที่
บ่อนทำลายอำนาจและความชอบธรรมของรัฐไทยลงไป ทั้งหมดนี้ทำให้ปฏิบัติการ
แก้ไขปัญหาการเมืองของทางการและรัฐไทยที่ไม่ละเอียดอ่อนพอ หลีกไม่พ้นที่จะไป
กระทบและทำลายจิตใจและความเชื่อของคนมุสลิม ที่สำคัญคือความเป็นมลายู
อันเป็นอัตลักษณ์ทางโลกที่แนบแน่นกับความเป็นมุสลิมปาดานี

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2549) ได้เสนอไว้ในหนังสืออย่างน่าสนใจก็คือ การ
เสนอให้มีการยอมรับประวัติศาสตร์ปาดานีและเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อให้เกิดการ
เรียนรู้และเข้าใจกันมากขึ้นระหว่างผู้คนในสังคม “ปัญหาใจกลาง” ก็คือเงื่อนไข
ประวัติศาสตร์ที่ต้องออกมายกย่องและยอมรับผิดบางกรณีของรัฐกระทำต่อคนในพื้นที่
และต้องให้ความทรงจำของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถอยู่ได้ท่ามกลางความ

แตกต่างของประวัติศาสตร์การสร้างชาติ

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2551) ถือได้ว่าเป็นนักวิชาการมุสลิมที่เป็นคนนอก และมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่ออรรถรงค์การไม่ใช้ความรุนแรง/สันติวิธี ได้เสนอแง่คิดและกรอบทฤษฎีจำนวนมาก หากพิจารณาจากหนังสือเล่มนี้ ชัยวัฒน์เสนอ “วิธีวิทยา ดวงตาข้างขวา” ที่นำมาใช้ในการศึกษา นี้ เป็นแบบวิธีบอกความจริงที่แตกต่างกัน เริ่มต้นจากคำถามหลักโดยอาศัยศิลปะในการบอกความจริง หรือความไม่ลงตัวของความจริงเชิงข้อเท็จจริง เฉกเช่นข้างขวาส่งสัญญาณออกไปจากตน และตีความสิ่งที่สะท้อนกลับมาเป็นรูปความจริง

เรื่องความจริงเกี่ยวกับความรุนแรงในภาคใต้จึงถูกบังคับอยู่ด้วยเรื่องแต่งที่พยายามทำให้สมจริงด้วยข้อมูลที่ค้นหามาเอง และอ้างอิงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในข่าวหนังสือพิมพ์ ในนิยายเรื่องนี้มีคนบริสุทธิ์ที่เป็นชาวบ้านมลายูมุสลิมถูกทำร้ายหรือฆ่าตายด้วยน้ำมือเจ้าหน้าที่รัฐมากมาย มูลเหตุที่ดำรงอยู่ในโครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรม โศกนาฏกรรมสามัญที่เกิดขึ้นกับผู้คนในอาณาบริเวณวัฒนธรรมปัตตานีจึงมากมาย ต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน การบอกความจริงด้วยแบบวิธีที่ต่างกันเหล่านี้ ล้วนทำหน้าที่อย่างเดียวกันคือ ทำให้ความรุนแรงในกรณีที่ผิดธรรมดาอย่างยิ่ง กลายเป็นสิ่งปรกติ เพื่อให้สังคมโดยรวมอยู่กับความจริงในเรื่องของความรุนแรงดังกล่าวได้

ที่น่าสนใจยิ่งอีกอย่างหนึ่งคือ ในบรรดาสถาบันที่ทำหน้าที่บอกความจริงทั้งสิ้น คือ อนุสาวรีย์ มุลินิธิ นวนิยาย และข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน นวนิยายทำหน้าที่บอกความจริงได้รอบด้านและตรงไปตรงมาที่สุด เพราะสถานะความเป็นเรื่องแต่งของนวนิยายนั่นเอง

ชัยวัฒน์เลือกศึกษาความรุนแรงในกรณีที่ผิดธรรมดาอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ พิศดารในประวัติศาสตร์กึ่งศตวรรษของปัตตานี 4 กรณี คือ 1) กบฏดุซงญอใน

นราธิวาส พ.ศ. 2491 2) กรณีหะยีสุหลงหายไปในทะเลสาบสงขลา ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าถูกเจ้าหน้าที่รัฐสังหารและนำไปฝังน้ำ 3) กรณีสังหาร 5 ศพ ที่สะพานกอดอ และการประท้วงที่ศาลากลางปัตตานี ซึ่งเกิดระเบิดผู้ประท้วงเสียชีวิต 13 คน เมื่อปลาย พ.ศ. 2515 - ต้น พ.ศ. 2519 และ 4) เหตุระเบิดใกล้ที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่จังหวัดยะลาเมื่อ พ.ศ. 2510 เป็นกรณีความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างโดดเด่นมาก

ในแง่นี้ผู้เขียนเห็นว่าช่วยพัฒนาได้เสนอให้มีการพิจารณาการจัดการความจริงชุดประวัติศาสตร์บาดแผลของผู้คนในพื้นที่ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็น การจัดการความทรงจำทางสังคมของผู้คนที่มีต่อรัฐไทย โดยเลือกกรณีลักษณะที่มีผลกระทบต่อจิตใจของคนในพื้นที่และสถาบันหลักของสังคมไทย เช่น กรณีระเบิดใกล้ที่ประทับของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในจังหวัดยะลา ซึ่งสะท้อนผ่านหนังสือพิมพ์ว่ามีการรายงานข่าวและเข้าใจอย่างไรนั้นก็หมายรวมถึงลักษณะความเข้าใจของผู้เสพข่าวทางสังคมไทยในยุคสมัยนั้น ที่อิทธิพลของหนังสือพิมพ์มีผลอย่างมากต่อการเข้าใจพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้เขียนเห็นว่าการแบ่งการเขียนระหว่าง “คนใน” และ “คนนอก” มีลักษณะสำคัญอย่างยิ่งต่อการเข้าใจปัญหาทางด้านประวัติศาสตร์ หากว่าจะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของการเมืองและการเมืองของประวัติศาสตร์ ดูเหมือนว่าปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นคนเขียนประวัติศาสตร์ ซึ่งย่อมส่งผลต่อการเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2. การเมืองนำการทหาร

หลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมหน้าสถานีตำรวจภูธร อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งได้เข้าพบทักษิณ ชินวัตร ซึ่งดำรงนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น

เพื่อเสนอให้ตั้งคณะกรรมการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งคำสั่งของนายกรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) เพื่อเปิดทางให้ภาควิชาการและประชาสังคมได้เข้ามาทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบเรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเป็นการเกิดขึ้นของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติเป็นครั้งแรกของสังคมไทย ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงยังคงอยู่ สิ่งที่น่าสนใจอย่างมากก็คือ คณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นปราศจากคำว่า “ความจริง” หรือการตรวจสอบความจริงที่เกิดขึ้นจากการเสียชีวิตผู้คนจำนวนมากไม่น้อย โดยเฉพาะเหตุการณ์กรือเซะ ตากใบ ที่มีกองทัพเกี่ยวข้องโดยตรง และมีอำนาจกฎหมาย คือกฎอัยการศึกในการปฏิบัติหน้าที่หลังจากวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน

หากจะกลับไปพิจารณาบรรดาข้อเสนอทางการเมืองเกี่ยวกับทางออกเพื่อให้เกิดสันติภาพหรือข้อเสนอเพื่อลดความรุนแรง ท่ามกลางข้อเสนอที่หลากหลายและมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งก็คงนับจากข้อเสนอที่เป็นรายงานของ กอส. ที่อาศัยงานวิจัยที่หลากหลายซึ่งได้มาจากการทำงานในพื้นที่และนอกพื้นที่ ผ่านกิจกรรมทั้งงานวิชาการ การประชุม การสัมมนา และการลงพื้นที่

สิ่งที่น่าสนใจในข้อเสนอของ กอส. คือเสนอให้รัฐสภาพิจารณาตราพระราชบัญญัติสันติสมานฉันท์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (“พ.ร.บ. ดับไฟใต้”) เพื่อแก้ปัญหาความรุนแรง เสริมสร้างสันติสุขและสมานฉันท์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างยิ่งยืน โดย กอส. เห็นว่าการแก้ปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะประสบผลสำเร็จได้นั้นส่วนหนึ่งมาจากกลไกที่อำนวยความสะดวกศาสตร์ของภาครัฐในพื้นที่เป็นเอกภาพ และอีกส่วนมาจากกลไกที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนอย่างไรก็ดี ปัจจุบันยังไม่มีกลไกทั้งสองหรือหากมีก็ไม่เข้มแข็งเพียงพอ ดังนั้นจึงเสนอให้ออก “พ.ร.บ. ดับไฟใต้” เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ 2549)

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ มีการวิพากษ์วิจารณ์รายงานข้อเสนอ โดยสามารถพิจารณาการวิพากษ์วิจารณ์รายงานฉบับนี้จากหลากหลายมุมมองและหลากหลายประเด็นได้ใน *วิพากษ์รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ* (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี 2549) ซึ่งข้อวิพากษ์ที่สำคัญมากประการหนึ่งคือการวิพากษ์ว่ารายงานของ กอส. ไม่กล่าวถึงเรื่องโครงสร้างอำนาจทางการเมืองหรือภูมิศาสตร์การเมือง ที่ควรจะมีข้อเสนอการปรับเปลี่ยน หากทว่ารายงานของ กอส. ก็ไม่ได้เอ่ยถึงข้อเสนออันแหลมคมไปถึงใจกลางอำนาจรัฐอย่างในประเด็นดังกล่าว

2.1 ข้อเสนอเรื่องอำนาจการปกครองและการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างปัตตานีกับรัฐส่วนกลาง

จากการศึกษางานเขียน-งานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีงานเขียนหลายชิ้นที่พยายามนำเสนอทางออกการแก้ไขปัญหา งานเขียนที่ถูกล่ามึงมากที่สุดคงหนีไม่พ้น *Tearing Apart the Land: Islam and legitimacy in Southern Thailand* ของ ดันแคน แม็คคาร์โก (Duncan McCargo 2009) ที่ได้ทำการศึกษาปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้อเสนอส่วนหนึ่งที่แม็คคาร์โกได้เสนอคือ ให้จังหวัดชายแดนภาคใต้สถาปนาการปกครองที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมือง ซึ่งสิ่งแรกที่ต้องสถาปนาคือ ความชอบธรรม กล่าวคือ ความชอบธรรมในการปกครองและการใช้อำนาจในดินแดนที่เชื่อว่าเป็นของพวกเขาเอง “นี่เป็นปัญหาทางการเมืองที่ต้องการทางออกทางการเมือง” ดันแคน แม็คคาร์โก ศาสตราจารย์ประจำสำนักศึกษาการเมืองและการระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยลีดส์ ประเทศอังกฤษ เป็นนักวิจัยและเขียนหนังสือที่เกี่ยวข้องกับภาคใต้ของไทย 2 เล่ม คือ *Tearing Apart the Land: Islam and legitimacy in Southern Thailand* (McCargo 2009) และ *Mapping National Anxieties: Thailand's Southern conflict* (McCargo 2012) ข้อสรุปของแม็คคาร์โกเกี่ยวกับปัญหาชายแดนใต้ คือ “ปัญหาทางการเมือง” ที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด มากกว่าปัจจัยปัญหา

อื่นๆ เช่น ปัญหาทางด้านยาเสพติด หรือปัญหาทางด้านการค้าการร้ายสากล ที่ไม่พบเจอในภาคใต้ ข้อเสนอทางออกของต้นแคน แม็คคาร์โก คือ การเสนอให้มีการพิจารณาเขตการปกครองรูปแบบพิเศษ (autonomy)

ในหนังสือ *Tearing Apart the Land: Islam and legitimacy in Southern Thailand* พิจารณากลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการสร้างรัฐประชาชาติสมัยใหม่ โดยเฉพาะการที่รัฐสมัยใหม่พัฒนาเอกภาพและความมั่นคงของตนโดยการก้าวล่วงเข้าไปทำลายอัตลักษณ์ที่เด่นชัด 4 ประการ อันได้แก่ ความเป็นชาติ (มลายู) ภาษา (ยาวี) ศาสนา (อิสลาม) และประวัติศาสตร์ของรัฐดั้งเดิม (ปาตานี) โดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ใช้แนวทางนโยบายผสมกลมกลืนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ผ่านมาตรการต่างๆ ทั้งทางการเมือง วัฒนธรรมที่ดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปัจจุบันคือ ด้านการศึกษา ที่รัฐไทยพยายามเข้าควบคุมแทรกแซงระบบการศึกษาแบบปอเนาะดั้งเดิมของท้องถิ่น รวมทั้งการเลือกใช้นักวิชาการหรือชนชั้นนำบางกลุ่ม และการตีตราบางกลุ่มให้เชื่อมโยงกับขบวนการเคลื่อนไหวอิสลามนิยมที่เกิดขึ้นทั่วโลก (โดยเฉพาะการกล่าวหาว่าบางกลุ่มบางพวกเป็นพวกวาฮาบีซึ่งเคลื่อนไหวอยู่ทั่วโลก มุมมองตะวันตกก็จะมองว่าเป็นพวกก่อการร้าย) นำมาซึ่งความตึงเครียดระหว่างกลุ่มคณะเก่าและคณะใหม่ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังส่งผลให้ความชอบธรรมของสถาบันและผู้นำทางศาสนากร่อนเซาะ อ่อนแอลงอย่างมากตั้งแต่ในอดีต และนำมาสู่ภาวะวิกฤตความชอบธรรมในปัจจุบัน (McCargo 2009) ดังนั้น นอกจากจะส่งผลกระทบต่อความไว้วางใจระหว่างผู้คนในสังคมมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ยังส่งผลให้กลไกจัดการความขัดแย้งของชุมชนอ่อนแอลงอย่างมาก ความซับซ้อนของความขัดแย้งและความรุนแรงจึงยืดเยื้อและเรื้อรังขึ้นทุกวัน

การศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ของแม็คคาร์โกช่วยให้เกิดวิถีวิทยาทางด้านรัฐศาสตร์แบบใหม่ หรืออาจจะเรียกได้ว่า “รัฐศาสตร์ทางเลือก” ที่หลุดจากขนบธรรมเนียมของรัฐศาสตร์กระแสหลัก โดยเลือกใช้ข้อมูลในการเขียนโดยเน้นการสัมภาษณ์ลงพื้นที่ พูดคุยกับผู้คนในหมู่บ้าน ซึ่งมีนักวิชาการจำนวนไม่มากนักที่เลือกทำการศึกษาแบบเขา เพราะการลงพื้นที่ก็ย่อมมีความเสี่ยงอันตรายอยู่ไม่น้อย หากไม่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน และต้องใช้เวลาในการทำงานวิจัยเป็นเวลานาน งานศึกษาของดันแคนได้ช่วยเปิดพรมแดนและฉีกขอบเก่าๆ ของนักรัฐศาสตร์ ซึ่งการเขียนหนังสือและการเล่าเรื่องก็ช่วยให้เห็นชีวิตผู้คนในพื้นที่จำนวนมากที่มีความหลากหลายและมีตัวละครในสนามความขัดแย้งที่แตกต่างและไม่หยุดนิ่ง เพราะสถานการณ์ความรุนแรงทำให้เกิดการปรับตัวของผู้คนเพื่อการมีชีวิตรอด

จากข้อเสนอของแม็คคาร์โก สอดคล้องกับข้อเสนอรูปแบบการปกครองพิเศษที่ผสมผสานและหลากหลายที่นำเสนอโดย ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และสุกรี หลังปูเต๊ะ (2550) ในงานวิจัยชื่อ “การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ที่ได้พยายามนำเสนอรูปแบบการปกครองที่ผสมผสาน และบูรณาการการเมืองการปกครองท้องถิ่นและส่วนภูมิภาคที่สอดคล้องกับลักษณะพิเศษของการเมือง การบริหาร และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจากงานวิจัยได้เสนอข้อสรุปเชิงแนวคิดเรื่องความสมดุลในเวทีการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ และการออกแบบรูปแบบการปกครองและการบริหารเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดการแก้ปัญหาโดยชอบธรรมและสันติ โดยเน้นการวิเคราะห์บริบททางอำนาจและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งจำเป็นจะต้องสร้างกลไกขึ้นมา โดยกลไกดังกล่าวจะต้องเกิดจากประชาชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นตัวสมดุลอำนาจระหว่างฝ่ายต่างๆ ทั้งได้นำเสนอถึงการจัดสรรทรัพยากรหรืองบประมาณให้มีประสิทธิภาพ โดยดึงเอาองค์ประกอบในด้านเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และหลักคุณธรรมในทางศาสนาร่วมกับการปกครองท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน

เนื่องจากข้อเสนอรูปแบบการปกครองพิเศษที่เสนอโดย ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และสุกรี หลังปุเต๊ะ ยังคงไว้ซึ่งความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับตำบลและเทศบาลยังคงเหมือนเดิม รายงานการศึกษาของ วีระศักดิ์ เครือเทพ (2556) จึงเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายขึ้นหนึ่งที่พยายามนำเสนอให้มีการปรับนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะด้านการวางแผนและจัดสรรงบประมาณของการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้ชื่อว่า รายงานการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพในการวางแผนและจัดทำงานงบประมาณแบบมีส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ถือว่าเป็นการพยายามนำเสนอ ผลักดันให้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีอิสระเพิ่มขึ้นในทางการเงินการคลัง และยังเพิ่มเติมในส่วนของความหลากหลายของการมีส่วนร่วม การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม

จากข้างต้น กล่าวได้ว่าข้อเสนอทางรัฐศาสตร์เพื่อนำไปสู่ทางออกของปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ได้มีงานวิจัยที่พยายามนำเสนอการปกครองรูปแบบพิเศษ ที่วางอยู่บนพื้นฐานการกระจายอำนาจอันมีลักษณะผสมผสานการปกครองท้องถิ่นกับหลักธรรมรัฐในระดับมหภาค และดึงเอาลักษณะทางวัฒนธรรม คุณธรรม ทางศาสนามาผสมผสานกันในการปกครอง และสิ่งสำคัญคือ ข้อเสนอจะต้องไม่ขัดกับหลักการรัฐเดี่ยวของประเทศไทยด้วย

2.2 ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์การเมืองลดความรุนแรง

รายงานการศึกษาอีกชิ้นหนึ่งในเรื่องข้อเสนอการเมืองนำการทหารในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ รายงานของเครือข่ายสถาบันพระปกเกล้า เรื่อง “การเสริมสร้างสังคมสันติสุข” จัดทำโดยนักศึกษาลัทธิสุตฺรประภาศนียบัตรชั้นสูง “การเสริมสร้างสังคมสันติสุข” รุ่นที่ 1 สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (2552)

มีผู้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวนมากได้เข้ามาเป็นนักศึกษาและนำเสนอรายงานฉบับนี้ โดยได้วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลโดยผ่านการลงพื้นที่ รวมถึงการอภิปรายกลุ่ม และพูดคุยกับคนจำนวนมาก สิ่งที่น่าสนใจก็คือ กลุ่มคนที่ได้เข้าไปร่วมชั้นเรียนที่ประกอบด้วยทหาร นักการเมืองในพื้นที่ เจ้าหน้าที่รัฐ ภาคเอกชน ฯลฯ ทำให้เกิดความสมดุลของการรายงาน เพราะต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมากไม่น้อย ข้อเสนอ 7 ข้อที่น่าสนใจก็คือ

1. ปัญหาใจกลางของความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ การต่อสู้เพื่อแบ่งแยกดินแดนของขบวนการต่อสู้ที่ปาตานี ซึ่งมีกลุ่มบีอาร์เอ็น-โคออร์ดิเนต และพูโลเป็นแกนหลัก ผสมเข้ากับกลุ่มต่อต้านอำนาจรัฐที่ไม่ได้ต้องการแบ่งแยกดินแดน หากแต่ต้องการตอบโต้การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนของทางกลุ่มรู้สึกว่าจะไม่ได้รับความเป็นธรรม โดยมีประชาชนส่วนใหญ่นับเป็นผู้ได้รับผลกระทบ

2. รากเหง้าของปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเพียงอาการของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งมีรากเหง้ามาจาก 1) ความไม่เข้าใจกันอย่างแท้จริงของสองชาติพันธุ์คือ ไทยและมลายูปาตานีที่ทำให้เกิดอคติลึกๆ ต่อกัน 2) บาดแผลทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีที่เคยรุ่งเรืองจากการกระทำของรัฐสยามในอดีต 3) โครงสร้างการจัดการบริหารปกครอง รวมทั้งกฎหมายและนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่ยังมีบางส่วนไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ตลอดจนไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับที่สามารถสร้างความรู้สึก การเป็นเจ้าของได้อย่างแท้จริงและเท่าเทียม

ทั้งหมดนี้ทำให้คนมลายูปาตานีโดยเฉพาะกลุ่มที่ใช้ความรุนแรงรู้สึกว่าจะไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยได้อย่างมีเกียรติและมีคุณค่า ผู้เกี่ยวข้องกับการ

แก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ส่วนจะต้องตระหนักถึงปัญหาใจกลางและรากเหง้าดังกล่าว และรวมศูนย์ความสนใจที่ประเด็นนี้ ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถกำหนดทิศทางแก้ปัญหาที่ถูกต้องได้

3. โจทย์สำคัญต่อการแก้ปัญหา มาตรการในการแก้ไขปัญหของภาครัฐควรต้องคำนึงถึงโจทย์สำคัญ 2 ข้อ ที่เชื่อมโยงกับรากเหง้าของปัญหาตามที่กล่าวไป คือ

- 1) ทำอย่างไรที่จะให้ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงผู้ที่เห็นต่างจากรัฐได้มีส่วนร่วมทางการเมืองในการแก้ไขปัญหา และขับเคลื่อนกิจกรรมหรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง ผ่านโครงสร้างการจัดการบริหารปกครอง กฎหมาย และนโยบายที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่
- 2) ทำอย่างไรที่รัฐ ประชาชนในสังคมใหญ่ และในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเกิดความเข้าใจ ยอมรับ และเห็นคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างเพียงพอที่จะไม่รู้สึกหวาดระแวงว่าความแตกต่างดังกล่าวจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของตน

4. กรอบคิดทิศทางในการแก้ปัญหา การแก้ไขปัญหต้องอยู่ในกรอบของสันติวิธีโดยใช้การเมืองนำการทหารอย่างแท้จริง ไม่ใช่การทหารนำการเมืองในแง่ของการปฏิบัติดังเช่นในปัจจุบัน สันติวิธีมิได้ปฏิเสธการใช้การทหาร หากแต่ต้องใช้การทหารอย่างจำกัดภายใต้หลักนิติธรรม ในลักษณะที่ควบคุมความรุนแรงมิให้ขยายตัว และต้องสนับสนุนและตอบสนองต่อเป้าหมายของงานการเมืองเท่านั้น โดยนอกจากรัฐจะใช้งานการเมืองในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่แล้ว รัฐยังจำเป็นต้องใช้งานการเมืองในเชิงรุกต่อกลุ่มแนวคิดที่เห็นต่างกันในสังคมท้องถิ่น ให้สามารถยอมรับกันได้ในระดับที่อยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ที่ไม่ใช่แค่การย่นในทางยุทธการเท่านั้น

5. ข้อเสนอแนะงานการเมืองเชิงรุกข้อเสนอแนะ 7 ข้อนี้ เป็นการใช้งานการเมืองเชิงรุกสู่การแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยั่งยืนบนหลักการ “เปิดพื้นที่/มีส่วนร่วม-รับฟังเสียง-สร้างความเข้าใจ-สอดคล้องอัตลักษณ์” จัดการพูดคุยเพื่อสันติภาพ (Peace Talks) กับกลุ่มขบวนการที่เห็นต่างจากรัฐ เพื่อทำความเข้าใจว่ามีความต้องการอะไรและจะหาทางออกร่วมกันอย่างสันติแบบยั่งยืนได้อย่างไร เพื่อการแก้ปัญหาที่ตรงจุด อันจะนำไปสู่การยุติความสูญเสียของทุกฝ่ายให้เร็วที่สุด ทั้งนี้ ต้องย้ำว่าการพูดคุยดังกล่าวไม่ใช่การเจรจา (Negotiation) แต่เป็นการเน้นทำความเข้าใจระหว่างกัน ร่วมสร้างเครือข่ายสันติภาพชายแดนใต้ (Peace Net) ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ภาคประชาสังคม กำหนดยุทธศาสตร์สื่อสารสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจและการส่งสัญญาณแห่งการอยู่ร่วมกันระหว่างคนในสังคมใหญ่กับในพื้นที่ในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติในฐานะพลเมืองไทยบนความหลากหลายภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม ส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาการจัดการบริหารปกครองที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในพื้นที่ และเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนตามกรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ส่งเสริมการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศาลกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกภายใต้สำนักงานศาลยุติธรรมไทยอย่างเป็นทางการ

6. ส่งเสริมการใช้ภาษามลายูเป็นภาษาทำงานควบคู่กับภาษาไทย

7. ส่งเสริมการศึกษาทั้งข้อดีและข้อจำกัดของการใช้กฎหมายพิเศษในพื้นที่ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับได้ของทั้งฝ่ายความมั่นคงและประชาชนในพื้นที่

อนึ่ง ข้อเสนอที่ 1 ถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะเปิดประตูไปสู่สันติภาพ เพื่อยุติความรุนแรง ข้อเสนอที่ 2 เป็นข้อเสนอเชิงกระบวนการเพื่อให้มีกลไกซึ่งเชื่อมถึงฐานรากใน

การเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชน และข้อเสนอที่ 3 เป็นการสื่อสารเพื่อนำมาสร้าง ความเข้าใจกับสังคมใหญ่ให้เห็นประโยชน์ของสันติวิธี และเห็นแนวทางของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งทั้งข้อ 1-3 นี้เป็นข้อเสนอหลักของคณะนักศึกษา ในขณะที่ข้อเสนอที่ 4-7 นั้นเป็นข้อเสนอรองที่เห็นควรสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เกี่ยวข้องดำเนินการเพิ่มเติมจากเดิมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อันจะเป็นการซื้อใจคนมลายูปาตานี ทำให้เขารู้สึกว่ารัฐและสังคมใหญ่ยอมรับและเห็นคุณค่าในตัวตนของเขาอย่างจริงจังและจริงใจ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรี ไม่รู้สึกแปลกแยก และมีความภาคภูมิใจที่เกิดเป็นพลเมืองไทยเชื้อสายมลายูในสังคมไทยที่หลากหลายและเป็นธรรม (นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง “การเสริมสร้างสังคมสันติสุข” รุ่นที่ 1 สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า 2552)

2.3 ข้อเสนอการเมืองต่อมิติตามมั่นคง

อีกหนึ่งมิติของการศึกษาเรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การมองการปฏิบัติงานของฝ่ายความมั่นคงในพื้นที่ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงทั้งทหารและตำรวจนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบและสร้างการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ มิติของพื้นที่นี้ โดยเฉพาะการบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน (พ.ร.ก.ฉุกเฉิน) ที่ถูกพูดถึงกันอย่างกว้างขวางถึงขอบเขตของข้อกำหนดและการบังคับใช้ อย่างไรก็ตามก็มิใช่เพียงไม่กี่ชิ้นเท่านั้นที่พยายามหาคำตอบว่าคนในพื้นที่ที่มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานของบรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงอย่างไร

การวิจัยสองชิ้นของสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD) เรื่อง “การศึกษาวิจัยประเมินผลกระทบของพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ต่อการจัดการและแก้ไข

ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (ศรีสมภพ จิตรภิมมย์ศรี 2552) และ “โครงการวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานตำรวจแห่งชาติส่วนหน้า/ศูนย์ปฏิบัติการตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้และกองกำลังตำรวจ” (ศรีสมภพ จิตรภิมมย์ศรี 2553) ได้พยายามติดตาม และประเมินผลกระทบ และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หน่วยงานความมั่นคง โดยงานวิจัยชิ้นแรกพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ยังไม่เข้าใจการบังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องกฎหมายที่เจ้าหน้าที่นำมาบังคับใช้ อาจกล่าวได้ว่าประชาชนยังมีความรู้ความเข้าใจในบางมาตราของ พ.ร.ก.ฉุกเฉินไม่ถูกต้อง และยังคงคลาดเคลื่อนอยู่ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับการเชิญตัวบุคคล การจับตัวและควบคุมตัว สถานที่ควบคุมตัว เป็นต้น ซึ่งทำให้เป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่ความไม่ไว้วางใจ หวาดระแวง และการไม่ให้ความร่วมมือต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ในขณะที่ความพึงพอใจ การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ของประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามไม่พอใจการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มากกว่าประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธ ในส่วนของการใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินนั้น กลุ่มที่เห็นว่าควรใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินต่อไป คือ กลุ่มทหารตำรวจ กลุ่มที่ไม่แน่ใจในประสิทธิภาพของ พ.ร.ก.ฉุกเฉินเป็นกลุ่มของข้าราชการ อัยการ นักธุรกิจ สื่อมวลชน ผู้ได้รับการเยียวยา ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วย เห็นว่าควรยกเลิก ได้แก่ ผู้นำศาสนา เยาวชน เอ็นจีโอ และกลุ่มผู้ต้องสงสัย โดยคนกลุ่มนี้มองว่าการบังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นหรือสะท้อนภาพที่ชัดเจนว่าจะสามารถรักษาความมั่นคง และแก้ไขปัญหาความไม่สงบได้ แต่กลุ่มที่เห็นด้วยมองว่า พ.ร.ก.ฉุกเฉินยังคงเป็นเครื่องมือไม่ให้สถานการณ์ความรุนแรงบานปลายออกไปมากกว่าที่เป็นอยู่

การบังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ส่งผลกระทบเชิงลบมากกว่าเชิงบวก โดยผลกระทบในเชิงลบจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ การประสานงานที่ไม่สอดคล้องกันของเจ้าหน้าที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อภารกิจของผู้ต้องสงสัย รวมถึงการถูกเรียกมาสอบสวน การปิดล้อมตรวจค้น โดยไม่มีหมายศาล ผลกระทบในส่วนนี้ชาวบ้านมองว่าเป็นผลกระทบโดยตรงต่อ

ความรู้สึกและจิตใจของพวกเขา มองไปถึงว่ารัฐใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินร้งแก่ประชาชน โดยข้อเท็จจริงแล้วอาจจะเป็นเพราะตัวเจ้าหน้าที่ปฏิบัติเกินกว่าเหตุ ประกอบกับชาวบ้านไม่เข้าใจ พ.ร.ก.ฉุกเฉินอย่างแท้จริง ในส่วนของข้าราชการก็มองว่าประชาชนไม่สนใจที่จะเรียนรู้จนกว่าจะเกิดเหตุการณ์กับตนเอง ประกอบกับส่วนราชการไม่ได้ประชาสัมพันธ์ความรู้ความเข้าใจเรื่อง พ.ร.ก.ฉุกเฉินให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง ทั้งที่ได้เปรียบกว่าในด้านงานมวลชน ในขณะที่เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายทหารยังคงมองว่าการที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือ เพราะไว้วางใจและรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย แต่ข้อเท็จจริงอีกด้านหนึ่งคือ การที่ชาวบ้านให้ความร่วมมืออย่างดีเพราะกลัว เพราะฉะนั้นการให้ความร่วมมือเพราะกลัว กับการให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ สมควรใจนั้น เป็นสิ่งที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ในขณะที่ทัศนคติของประชาชนในเรื่องสถานการณ์ปัญหาและกิจกรรมของตำรวจ จากงานวิจัยอีกชิ้นพบว่าทัศนคติความเชื่อมั่นไว้วางใจตำรวจอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาของกระบวนการยุติธรรมในการแก้ไขปัญหาภาคใต้ หากมองในงานมวลชนสัมพันธ์ก็ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เพราะงานมวลชนสัมพันธ์ของตำรวจมีกิจกรรมในระดับที่น้อยกว่าทหาร และระดับความเชื่อมั่นไว้วางใจตำรวจทหาร หน่วยงานฝ่ายปกครอง ของคนมุสลิมจะมีน้อยกว่าคนพุทธ ยิ่งไปกว่านั้นปัญหาของตำรวจส่วนใหญ่จะมาจากภาพลักษณ์ที่ไม่ดี เช่น การเลือกปฏิบัติ ปัญหาสินบน อำนาจมืด ทำตัวเป็นนายประชาชน และไม่เข้าหาประชาชน จากการประเมินค่ายุทธศาสตร์ของตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับได้ว่าอยู่ในภาวะติดลบและเสียเปรียบมากในการทำงานเชิงยุทธศาสตร์ ส่วนหนึ่งเกิดจากความแตกต่างในด้านลักษณะพื้นฐานภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรม ค่านิยม และวิถีชีวิตระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ของตำรวจ โดยเฉพาะในด้านการกิจการพลเรือน และงานมวลชน รวมทั้งมองว่าตำรวจมีปัญหาในด้านการอำนวยความสะดวก เพราะฉะนั้นตำรวจจึงต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์หรือทำให้มีจุดอ่อนน้อยลง

2.4 เขตปกครองพิเศษ

การขับเคลื่อนเรื่อง “เขตการปกครองพิเศษ” ที่เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการโดยผ่านองค์ความรู้ทางด้านงานวิจัยของ ศรีสภพ จิตรภิมย์ศรี ที่เสนอรูปแบบเขตการปกครองพิเศษ (ศรีสภพ จิตรภิมย์ศรี และ สุกรี หลังปุเต๊ะ 2551) จนได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในเวทีทางวิชาการ และถือว่าเป็น “วาทกรรม” ที่มักถูกนำเสนออย่างต่อเนื่อง อันทำให้พื้นที่ของการพูดคุยเรื่องเหล่านี้เปิดมากขึ้น และขยายตัวออกอย่างกว้างขวางซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในพื้นที่ปาตานี

หากทว่าหลังจากเหตุการณ์ความรุนแรงเมื่อปี พ.ศ. 2547 ได้ก่อให้เกิดคำถามจำนวนมากของสังคมไทยที่ต้องการรับทราบถึงปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และหลังจากนั้นเป็นต้นมาทำให้โจทย์การศึกษาวิจัยปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เปิดโอกาสให้นักวิจัย นักวิชาการ ศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาเรื่องของโครงสร้างอำนาจรัฐที่มีการพยายามศึกษาความเป็นไปได้เรื่องเขตการปกครองพิเศษ ท่ามกลางข้อเสนอ “เขตการปกครองพิเศษ” เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในช่วงปลาย พ.ศ. 2552 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้สร้างข้อถกเถียง และชุดคำอธิบายต่างๆ ในเวทีสาธารณะและเวทีทางด้านวิชาการ

ศรีสภพ จิตรภิมย์ศรี และ สุกรี หลังปุเต๊ะ (2551) ได้ทำการศึกษาวิจัยและสัมภาษณ์เครือข่ายกลุ่มคนต่างๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมากในงานวิจัยชื่อ “การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้” สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งในงานวิจัยชิ้นนี้อยู่ที่กระบวนการได้มาของข้อมูลที่มีความหลากหลาย และผนวกกับแนววิเคราะห์ที่ทำให้เราเห็น “สนาม” ที่มีผู้เล่นจำนวนมากที่ได้เข้ามาต่อรอง/ต่อสู้เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง

ข้อเสนอของงานวิจัยชิ้นนี้ก็คือ การเสนอ “ทบวงการบริหารการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้” (Southern Border Provinces Development Administration Bureau - SBPAB) โดยกำหนดฐานะของหน่วยงานให้อยู่ภายใต้

ใต้อำนาจของนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีทบวง มีฐานะเทียบเท่าทบวงพิเศษ มีรัฐมนตรีทบวงเป็นผู้ดูแลทางด้านนโยบาย มีปลัดทบวง รองปลัดทบวง และผู้อำนวยการเขตทำหน้าที่ดูแลในแต่ละพื้นที่ในฐานะข้าราชการส่วนภูมิภาคแบบพิเศษควบคู่ไปกับองค์กรปกครองท้องถิ่นในทุกระดับ

หากจะกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว เรื่อง “เขตการปกครองพิเศษ” ยังคงไม่มีคำตอบที่แน่นอนแจ่มชัดมากนักจนออกมาเป็นโครงสร้างการบริหารจัดการพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ทว่างานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ได้รับความสนใจจากสังคมจำนวนมาก จนกระทั่งนำไปสู่เวทีสาธารณะที่มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ท่ามกลางความสับสนของสังคมไทยและรัฐบาลโดยการนำของพรรคประชาธิปัตย์ที่ต้องเผชิญปัญหาโดยตรงกับกลุ่มผู้ที่ต่อต้านรัฐบาล จนถึงกระทั่งการวิพากษ์สถาบันทางการเมืองต่างๆ ของรัฐไทย จนทำให้การเคลื่อนไหวเรื่องเขตการปกครองพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความสนใจอย่างมากด้วยเช่นกัน การขับเคลื่อนเรื่องเขตการปกครองพิเศษ ที่เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการโดยผ่านองค์ความรู้ทางด้านงานวิจัยของศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี ถือว่าเป็น “วาทกรรม” ที่ถูกนำเสนอมาอย่างต่อเนื่อง และทำให้พื้นที่ของการพูดคุยเรื่องเหล่านี้เปิดมากขึ้น ขยายวงจากในพื้นที่ภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งมีการถกเถียงและนำไปสู่นโยบายการหาเสียงของพรรคการเมืองต่างๆ

3. ความทรงจำ-การเมืองในชีวิตประจำวัน

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมางานศึกษาจำนวนไม่น้อยในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะอาศัยวิธีการทางมานุษยวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนต่างชาติพันธุ์มากขึ้น ผู้เขียนพบว่าม้งงานศึกษาอย่างน้อย 2 ชิ้นที่น่าสนใจคือ ชิ้นแรกเป็นบทความของวิไลวรรณ จงวิไลเกษม (2550) เรื่อง “สงครามความทรงจำ: ความรับรู้ กับ ความทรงจำร่วมทางสังคมในวิกฤตไฟใต้” ในบทความชิ้นนี้ วิไลวรรณมุ่งหมายที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้กับ

ความทรงจำร่วมในสังคมของผู้คนในตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ภายใต้บริบทของสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยอาศัยแนวคิดที่ว่าด้วยความทรงจำร่วมทางสังคม วิไลวรรณยกตัวอย่างการนำกรอบความทรงจำร่วมแนวชาติพันธุ์วรรณามาใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำร่วมของคนมลายูมุสลิมต่อเหยื่อสังหารและข้อเรียกร้อง 7 ประการกับสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ โดยความทรงจำร่วมของคนในพื้นที่รับรู้สถานภาพความเป็นวีรบุรุษของเหยื่อสังหาร จากนั้นงานของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ถูกนำมาอ้างอิงในงานวิจัย เพื่อศึกษาการสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทของเหยื่อสังหารจากการก่อตั้งมูลนิธิเหยื่อสังหาร ชัยวัฒน์มองว่ามูลนิธิดังกล่าวเป็นการสร้างความทรงจำร่วมทางสังคมชุดใหม่ โดยขยายความรู้บทบาทของเหยื่อสังหารไปยังคนนอกพื้นที่และที่ไม่ใช่มลายูมุสลิม ตลอดจนเป็นการต่อสู้กับความทรงจำร่วมของความเป็นอื่นที่มีใช่มลายูมุสลิม ภายใต้วาทกรรมกบฏแบ่งแยกดินแดนที่สร้างขึ้นโดยรัฐไทย

การศึกษากระบวนการประกอบสร้างความทรงจำร่วมทางสังคมของชุมชนทรายขาว ผ่านเรื่องเล่าทรายขาว ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันบนความต่อเนื่องภายใต้วัตถุประสงค์ความจริง เรื่องเล่ามายาคติและสถานการณ์ปัจจุบัน วิไลวรรณเริ่มต้นด้วยการนำเสนอเรื่องราวความทรงจำร่วมของชุมชนทรายขาวและบริบทในพื้นที่ โดยเรื่องเล่าทรายขาวเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือตัวบทสาธารณะ ถ้ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ว่าด้วยการก่อตั้งชุมชนที่สัมพันธ์กับความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ทั้งยังเป็นการบอกเล่าแบบแผนความสัมพันธ์ในชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นเครือญาติและการไปมาหาสู่ระหว่างกัน การใช้ภาษาเดียวกัน ขณะที่ชุมชนทรายขาวเป็นพื้นที่ที่ไม่ปรากฏเหตุความรุนแรง คนในชุมชนทั้งชาวพุทธและมุสลิมอยู่ร่วมกันอย่างฉันมิตร จนได้รับเลือกจากจังหวัดปัตตานีให้เป็นตำบลสันติสุขสยามแห่งแรกของจังหวัด จากการลงพื้นที่ภาคสนาม นักวิจัยพบว่า ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนทรายขาวยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อการใช้ร่วมกันของคน

ต่างศาสนาและวัฒนธรรมที่เคยอาศัยอยู่ในชุมชนเดียว โดยถือเป็นความพยายามในการโต้กลับการรับความรู้ชุดใหม่ที่ถูกนิยามว่ามีความรุนแรงผ่านสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ ในลักษณะการอ่านความหมายภายใต้ความทรงจำร่วมของสังคม (เรื่องเล่าทนายขาว) และบริบทโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม แล้วนำมาสร้างอัตลักษณ์ของคนทนายขาว เห็นได้จากการนำเสนอสัญลักษณ์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพื้นที่ของมัสยิดโบราณ 300 ปี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าทนายขาว ตลอดจนความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในงานพิธีต่างๆ และประเพณีทางศาสนา

ในขณะที่งานศึกษาของวิไลวรรณชี้ให้เห็นการเมืองของการประกอบสร้างเรื่องเล่า หรือความทรงจำของผู้คนในชุมชนบ้านทนายขาว งานอีกชิ้นหนึ่งทำหน้าที่สะท้อนให้เห็นการเมืองของการต่อรองของผู้คนที่อยู่ในสถานะคนกลุ่มน้อยนิตทางศาสนาและชาติพันธุ์ ต่อการนับจำนวนแบบมีวัตถุประสงค์ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ท่ามกลางการอธิบายว่าความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย อยู่ภายใต้กติกาของความเป็น “คนกลุ่มใหญ่” และ “คนกลุ่มน้อย” ในดินแดนแห่งนี้ พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ (2555) พยายามเสนอว่า การอธิบายเช่นนี้อาจนำไปสู่การละเลยผู้คนอีกหลายกลุ่มที่เป็น “คนกลุ่มน้อยนิต” ที่มีความแตกต่างด้านศาสนา ชาติพันธุ์ในพื้นที่ซึ่งได้ต่อสู้ต่อรองเพื่อให้ตนเองมีสิทธิ์ มีตัวแทนของตนในพื้นที่ดังกล่าวเป็นเวลายาวนานแล้ว บทความเรื่อง “เวทมนตร์ของจำนวน และการเมืองของการมอง (ไม่) เห็น: บทเริ่มต้นศึกษา “คาทอลิก” กลุ่มน้อยนิตในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย” ของพัทธ์ธีราเป็นงานศึกษาที่ตั้งคำถามต่อการเมืองของจำนวนตัวเลขที่มีอิทธิพลต่อการมองไม่เห็น และละเลยการนับคนกลุ่มน้อยต่างศาสนา และชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีจำนวนน้อยนิตมากอย่างกลุ่ม “คาทอลิก” ซึ่งดำรงวิถีปฏิบัติตามความเชื่อถือศรัทธาของตนอยู่ท่ามกลางบริบททางสังคมที่มีความขัดแย้งชนิดถึงตายอย่างในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

พัทธ์ธีราเล่าเรื่องของชาวคาทอลิก 3 คน (ทั้งหมดเป็นนามสมมุติ) คนแรกคือ *เหรียญ* ชาวอำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส เล่าว่าครอบครัวของเธอเป็นชาวจีนคาทอลิกซึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดนราธิวาสตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ของเธอ ปัจจุบันทั้งตัวเธอและพี่ชายอยู่ในวัย 46 และ 50 ปีแล้ว นอกจากนี้ เหรียญยังเป็นผู้ชักพาให้ผู้ศึกษาได้รู้จักโบสถ์คาทอลิกที่ครอบครัวของพวกเขาจะไปประกอบศาสนกิจเป็นประจำด้วย คนต่อมาคือ *กุหลาบป่า* อาสาสมัครที่ทำงานเย็บเยียนและฟื้นฟูจิตใจสตรีบุรุษในพื้นที่มายาวนานกว่า 25 ปีแล้ว ซึ่งได้เล่าให้ฟังถึงการอพยพของชาวคาทอลิกในภาคอีสานเข้ามาตั้งรกรากในดินแดนแห่งนี้ คนสุดท้ายคือ *น้ำมาเรีย* ผู้เปลี่ยนมารับนับถือคาทอลิกตามสามี น้ำมาเรียเล่าถึงความทรงจำเกี่ยวกับวัดคาทอลิกในอดีตซึ่งตั้งอยู่เคียงกับมัสยิด และความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านชาวมลายูมุสลิมในช่วงที่เธอเพิ่งย้ายเข้ามาใหม่ หน้าที่ของเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องคือการยืนยันการมีตัวตนของชุมชนคาทอลิกที่อยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พวกเขาตั้งชุมชนเล็กๆ แทรกอยู่ระหว่างชุมชนไทยพุทธและชุมชนมลายูมุสลิม ไม่เพียงเท่านั้น เพราะผู้เล่าเรื่องทั้งสามรายต่างยืนยันว่า พวกเขาเป็นเจ้าของบ้านร่วมกับชาวไทยพุทธและมลายูมุสลิมมานานแล้ว และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนต่างชาติพันธุ์ด้วย พัทธ์ธีราตั้งคำถามต่อไปว่า อะไรคืออุปสรรคของการรับรู้ว่ามีชุมชนชาวคาทอลิกในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้? และการไม่เป็นที่รับรู้นี้ส่งผลอย่างไรต่อสถานะของคนกลุ่มนี้ในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งถึงตายอย่างในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย?

พัทธ์ธีราตอบคำถามข้างต้นโดยอ้างอิงแนวคิดเรื่องการเมืองของจำนวนตัวเลขเพื่อชี้ให้เห็นว่า การนับหรือการวัดของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นและเป็นไปอย่างมีวัตถุประสงค์ พัทธ์ธีราชี้ให้เห็นว่า จากการทบทวนตัวเลขสถิติประชากรซึ่งจัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าใน พ.ศ. 2553 จำนวนประชากรรวมของจังหวัดปัตตานีจำนวน 655,259 คน มีสัดส่วนของชาวคาทอลิกคิดเป็นร้อยละ 0.025 ประชากรรวมในจังหวัดยะลาจำนวน 487,380 คน มีสัดส่วนของชาวคาทอลิกคิดเป็นร้อยละ 0.04 และประชากรรวมในจังหวัดนราธิวาสจำนวน 737,162 คน มีสัดส่วนของชาว

คาทอลิกคิดเป็นร้อยละ 0.01 ดังนั้น คาทอลิกจึงถือเป็นชนกลุ่มน้อยทางศาสนาที่มีจำนวนน้อยนิดมาก ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่า “ชนกลุ่มน้อยนิด” (sub-minority) ด้วยจำนวนอันน้อยนิดนี้ พัทธ์ธีราชี้ให้เห็นว่าท่ามกลางความขัดแย้งถึงตาย การนับจำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงและเหยื่อความรุนแรงกลับไม่ค่อยมีการให้ความสำคัญกับการใส่ใจถึงตัวเลขผู้เสียหายที่มีใช่ประชากรกลุ่มหลักอันได้แก่ชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิม ดังจะเห็นได้จากการรายงานการนับขององค์กรเอกชนและภาครัฐที่มักใช้คำอธิบายถึงจำนวนอันน้อยนิดที่มีใช่ประชากรกลุ่มหลักว่า “ไม่สามารถระบุศาสนาได้” หรือ “ไม่ระบุ” หรือ “อื่นๆ”

พัทธ์ธีราเห็นว่าการใช้สถิติตัวเลขในพื้นที่ความขัดแย้งถึงตายอย่างสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีอิทธิพลต่อการจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่แห่งนี้ นับตั้งแต่การระดมกำลังพลฝ่ายความมั่นคงลงไปในพื้นที่ การเพิ่มงบประมาณให้แก่ฝ่ายความมั่นคงในการดูแลความสงบในพื้นที่ เป็นต้น ไม่เว้นกระทั่งหน่วยงานฝ่ายพลเรือนของรัฐเองก็ตาม แม้ว่าใน พ.ศ. 2548 ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี นายภาณุ อุทัยรัตน์ จะสนับสนุนการจัดงานเฉลิมฉลองเทศกาล “พระคริสตสมภพ” ซึ่งมีความหมายต่อชาวคริสต์ โดยเฉพาะคาทอลิก แต่ก็ยังมีได้มีความหมายในทางการเมืองมากนัก เพราะเงินสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวมาจากเงินส่วนตัวของผู้ว่าราชการจังหวัดท่านนี้ นอกจากนี้ การสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวยังหยุดชะงักลงในอีกไม่กี่ปีถัดมา ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกของกลุ่มประชากรชาวคาทอลิกซึ่งรู้สึกว่าตนเองมิได้ถูกนับรวมว่าเป็นประชากรที่อยู่มานานแล้วในพื้นที่นี้ ยิ่งไปกว่านั้น พัทธ์ธีรายังชี้ให้เห็นว่า การไม่ใส่ใจต่อกลุ่มประชากรอันน้อยนิดอย่างคาทอลิกยังสะท้อนให้เห็นชัดเจนในช่วงที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) พ.ศ. 2553 ระบุว่าให้มีการจัดตั้งสภาที่ปรึกษา ศอ.บต. โดยคัดเลือกจาก “ผู้แทนกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและอิหม่ามประจำมัสยิดจังหวัดละหนึ่งคน ผู้แทนเจ้าอาวาสในพุทธศาสนาจังหวัดละหนึ่งคน และผู้แทนศาสนาอื่นจำนวนหนึ่งคน” ซึ่งการระบุเช่นนั้น ย่อมชี้ให้เห็นว่ามีการนับเหมารวม “คริสต์” และ “ศาสนาอื่นๆ” เข้าไว้ด้วยกันโดยไม่แน่ชัดว่าจะมีผู้ใดได้เป็น

ตัวแทนจาก “ศาสนาอื่นๆ” ทั้งนี้ พัทธธีราตั้งข้อสังเกตว่า การนับจำนวนคาทอลิกอย่าง เหมารวมและต่ำกว่าความเป็นจริง นำมาสู่ข้อสรุปของเจ้าหน้าที่รัฐว่าคาทอลิก “มี น้อย” ไม่เพียงพอต่อการจะมีตัวแทนของตนเองได้ จึงต้องนำไปนับแบบเหมารวมกับ ศาสนาอื่นๆ นั่นเอง

ในแง่นี้ การนับและกำหนดสัดส่วนของตัวแทนศาสนาในสภาที่ปรึกษาฯ จึงชี้ให้เห็นว่า เป็นผลมาจากการเมืองของจำนวนและการเมืองของการมองไม่เห็นของผู้มีอำนาจในการกำหนดสัดส่วนของผู้สามารถเข้าร่วมการตัดสินใจของหน่วยงานการ บริหารในพื้นที่ได้ กล่าวได้ว่า อำนาจของรัฐจึงมีส่วนกำหนดว่าจะมองเห็นหรือไม่ และ นับหรือไม่ อย่างไร

ความทรงจำของผู้คนในพื้นที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมือง โดยเฉพาะการ ต่อสู้ที่ไม่ใช่ความรุนแรง ดูเหมือนจะเป็นงานศึกษาใหม่ที่ยังไม่ได้เป็นหัวข้อที่ได้รับการ ศึกษาวิจัย เช่น บทความของ รอมฎอน ปันจอร์ เรื่อง “ฮิญาบและกรือเซะ: ประวัติศาสตร์ปาตานีระยะใกล้และการต่อรื่องทางการเมืองที่หายไป” (รอมฎอน ปันจอร์ 2552) ได้ช่วยบันทึกความทรงจำจากการต่อสู้ของคนมลายูในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ เกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่สำคัญคือ ฮิญาบ ที่เป็นเหมือนอัตลักษณ์คนมุสลิมในพื้นที่ สาธารณะและมัสยิดกรือเซะที่เป็นสัญลักษณ์อันยิ่งใหญ่ของคนในพื้นที่ ที่มีเหลือไว้ให้ ภาคภูมิใจ ด้วยการต่อสู้แย่งชิงและต่อรื่องผ่านขบวนการเคลื่อนไหวมวลชนโดยไม่ใช้ รุนแรง บันทึกความทรงจำผ่านการสัมภาษณ์ของคนที่อยู่ในเหตุการณ์โดยเฉพาะกลุ่ม แกนนำปัญญาชนในพื้นที่ บทความชิ้นนี้ชี้ให้เห็นพลวัตแนวความคิดการเคลื่อนไหวการเมือง แบบอิสลามที่ได้รับอิทธิพลมาจากโลกภายนอก ไม่ว่าจะโดยผ่านการอ่านหนังสือ การ จัดตั้งความคิดการเคลื่อนไหวอิสลาม การจัดวงศึกษานักคิดมุสลิมในโลกอาหรับหรือ แม้กระทั่งกระแสความคิดการปฏิวัติอิสลามประเทศอิหร่าน ที่ได้ไหลบ่าเข้ามาสู่ ปัญญาชนนักเคลื่อนไหวในพื้นที่ จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวเรื่องฮิญาบและกรือเซะ

งานชิ้นนี้อาจจะถือได้ว่าเป็นงานใหม่ที่ได้มีการสัมภาษณ์ผู้คนร่วมเหตุการณ์ที่น่าสนใจก็คือวิธีการศึกษาที่ไม่ได้อิงอยู่กับหลักฐานทางด้านเอกสารแต่เพียงอย่างเดียว หากทว่ายังมีปากคำของผู้เข้าร่วมเหตุการณ์ทั้งในระดับแกนนำ ผู้ปฏิบัติการ และเหยื่อของเหตุการณ์วันนั้น บทความชิ้นนี้ไม่เพียงช่วยขยายพาดานประวัติศาสตร์ให้มีมากกว่าการต่อสู้ระหว่างกลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดนกับรัฐไทย แต่ยังช่วยให้เห็นถึงการต่อสู้ของเหล่าปัญญาชนรุ่นใหม่และสามัญชนด้วย

4. การเมืองท้องถิ่นกับระบอบประชาธิปไตยไทย

หากพิจารณางานวิจัยกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น ผ่านงานศึกษาวิจัยของ บุษอรีย์ ยีหมะ ซึ่งผลิตออกมาสองเล่มได้แก่ *นักการเมืองถิ่นจังหวัดปัตตานี* (บุษอรีย์ ยีหมะ 2549) และ *นักการเมืองถิ่นจังหวัดยะลา* (บุษอรีย์ ยีหมะ 2555) แต่น่าเสียดายที่ไม่มีการวิจัยในจังหวัดนราธิวาสอยู่ในชุดงานวิจัยของบุษอรีย์ สำหรับงานวิจัยเรื่อง *นักการเมืองถิ่นจังหวัดปัตตานี* บุษอรีย์ได้แบ่งพัฒนาการและเครือข่ายของนักการเมืองถิ่นจังหวัดปัตตานีออกเป็นสามช่วงด้วยกัน *ช่วงแรก* คือ การต่อสู้ช่วงชิงการเมืองระหว่างอดีตตระกูลเจ้าเมืองปัตตานีกับตระกูลนักการศาสนา พ.ศ. 2457-2528 *ช่วงที่สอง* คือ กำเนิดกลุ่มการเมืองการสร้างกลไกในการต่อรอง พ.ศ. 2529-2547 ที่เกิดกลุ่มวาดะห์และกลุ่มญามาอะห์อิสลามมียะฮ์ ปัตตานีดารุสสลาม และ *ช่วงที่สาม* คือ พ.ศ. 2548 ถึงปัจจุบัน การเกิดขึ้นของกลุ่มนักการเมืองหน้าใหม่ สิ่งที่น่าสนใจสำหรับงานชิ้นนี้ของบุษอรีย์ คือ การชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการและการแยกไม่ออกกับการเมืองระดับชาติของนักการเมืองท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการสังกัดพรรคการเมืองใหญ่ระดับชาติ และการเปลี่ยนแปลงในเชิงรูปแบบการเลือกตั้ง ที่ผ่านกฎหมายรัฐธรรมนูญ ทำให้นักการเมืองท้องถิ่นของปัตตานีได้มีการปรับตัวและแข่งขันกันเองอย่างสุดความสามารถ เพื่อผลักดันคนหรือกลุ่มของตนให้ไปใช้พื้นที่ทางการเมืองในรัฐสภาไทย

สำหรับงานวิจัยเดียวกันแต่แยกมาทำจังหวัดยะลา ข้อสังเกตจากงานวิจัยชิ้นนี้ได้สรุปอย่างน่าสนใจว่า นักการเมืองจังหวัดยะลา มีความเชื่อมโยงกับบริบททางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ชชาติพันธุ์อัตลักษณ์ และศาสนาอย่างแนบแน่น ในขณะที่เดียวกันบริบทเหล่านี้ได้เชื่อมโยงกับบริบทต่างๆ ในระดับชาติ ซึ่งไม่ต่างจากปัตตานี

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ สำหรับงานวิจัยสองชิ้นข้างต้นได้ทำการสัมภาษณ์นักการเมือง ผู้เกี่ยวข้อง และศึกษาเรื่องวัฒนธรรมการหาเสียง ที่ยึดโยงกับทางด้านประเพณี วัฒนธรรม นอกจากนี้มีข้อสังเกตจากงานวิจัยข้างต้นก็คือ ภายใต้อำนาจการเลือกตั้งทำให้ชาวพุทธมีสิทธิแข่งขันและสามารถเข้ามาต่อสู้ในพื้นที่การเมืองแบบปกติได้ ภายใต้อำนาจหาเสียงเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน

บทสรุปชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมการเมืองของประชาชนในพื้นที่ที่มีการไหลเลื่อนปรับตัวของนักการเมืองและประชาชนอยู่ตลอดเวลา สิ่งหนึ่งที่สะท้อนเห็นได้ชัดเจนก็คือการตอบโต้ของประชาชนในพื้นที่ หลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่หน้าสถานีตำรวจภูธร อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ที่ทำให้ประชาชนเสียชีวิตเกือบหนึ่งร้อยคน และบาดเจ็บจำนวนมาก เมื่อมีการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2548 ประชาชนในพื้นที่จึงไม่เลือกตัวแทนกลุ่มวะหะดีฮ์ ตัวแทนของพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นพรรครัฐบาล ในขณะที่ แม้จะมีนักการเมืองที่มีชื่อเสียงอย่างนายมูหะมัดนอร์ มะทา ผู้เป็นนักการเมืองที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในพื้นที่ ก็ไม่สามารถที่จะเรียกคะแนนจากประชาชนในพื้นที่ได้ สรุปการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2548 ไม่มีผู้สมัครของพรรคไทยรักไทยได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในพื้นที่ ฉะนั้น พัฒนาการการตื่นตัวทางด้านการเมืองในพื้นที่ ก็อาจจะกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์กับปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างแยกไม่ออก

ตั้งแต่ต้น พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา งานศึกษาเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจำนวนเพิ่มขึ้นมาก อย่างไรก็ตาม งานศึกษาและ

บทวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงประเด็นปัญหาของพื้นที่ดังกล่าวกับประเด็นปัญหาของ ประชาธิปไตยไทยในระดับชาติกลับปรากฏให้เห็นอยู่ไม่มาก ที่มีอยู่ส่วนหนึ่งเชื่อมโยง กับการตั้งคำถามกับการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจ และการบริหารงานของอดีต นายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร เป็นหลัก และเมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองระดับ ชาติ โดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์ปราบปรามผู้ชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตย ต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ใจกลางกรุงเทพมหานคร เมื่อกลาง พ.ศ. 2553 ดู เหมือนแนวโน้มของการศึกษาวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้กับประชาธิปไตยระดับชาติยิ่งไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก ผู้เขียนขอตั้ง ข้อสันนิษฐานว่าน่าจะมีสาเหตุอย่างน้อย 2 ประการ

ประการที่หนึ่ง มาจากความยึดถือเรื่อรังของปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้เอง ประชาธิปไตยภายใต้บริบทการต่อสู้โดยใช้กำลังอาวุธเพื่อ ต่อต้านรัฐและสร้างความหวาดกลัว และการต่อต้านการก่อการร้ายด้วยยุทธวิธี ทางการทหารโดยรัฐบาลประชาธิปไตย ความอีรุงตุงนังเช่นนี้เองอาจเป็นสาเหตุสำคัญ ให้การเชื่อมต่อกับประชาธิปไตยระดับชาติกลายเป็นความยุ่งยาก

ประการที่สอง แม้ว่าความขัดแย้งยืดเยื้อที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจะมีลักษณะ พิเศษ เช่น เฝือความขัดแย้งยืดเยื้อจากความหลากหลายเชิงอุดมการณ์ทางการเมือง และความหลากหลายเชิงอัตลักษณ์สองสนามไปพร้อมๆ กัน อีกทั้งความขัดแย้ง ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าใครเป็นฝ่ายขัดแย้งและเป็น ผู้ควบคุมการใช้ความรุนแรงอยู่บ้าง เป็นต้น กระนั้นก็ดี การศึกษาประชาธิปไตยภาพ รวมในเชิงเปรียบเทียบระหว่างชุมชนโลกกับประชาธิปไตยไทย ที่อาจจะชี้ให้เห็น หนทางในการเชื่อมโยงการเมืองในภูมิภาคเข้ากับพลวัตประชาธิปไตยระดับชาติได้ก็ ยังไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก

ในส่วนนี้จึงเป็นการทบทวนบทความเชิงวิเคราะห์และงานศึกษาเกี่ยวกับ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบทศวรรษ ผู้เขียนคัดเลือกผลงานมาทั้งหมด 3 ชิ้น

ในการอภิปรายในส่วนนี้ ได้แก่ งานของ ธงชัย วินิจจะกุล ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ ดันแคน แม็คคาร์โก

บทความวิเคราะห์ปัญหาปัตตานีกับประชาธิปไตยไทย จากปาฐกถาของ ธงชัย วินิจจะกุล เรื่อง “ข้ามให้พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา” (ธงชัย วินิจจะกุล 2548) อธิบายความเชื่อมโยงของวิกฤตความรุนแรง ณ ชายแดนภาคใต้ของไทยกับประชาธิปไตยไทยอย่างชัดเจนว่า ปัญหาปัตตานีไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย แต่เป็นปัญหาประวัติศาสตร์ซึ่งรัฐประชาธิปไตยไทยมีส่วนเกี่ยวข้อง และดังนั้น ธงชัยมองว่าวิกฤตชายแดนใต้จึงเป็นปัญหาประวัติศาสตร์ที่กำลังทดสอบขีดจำกัดของรัฐประชาธิปไตยไทยในปัจจุบัน

ธงชัยเห็นว่าปัญหาประวัติศาสตร์ซึ่งรัฐประชาธิปไตยไทยมีส่วนเกี่ยวข้องนี้มีความซับซ้อนกว่าความแตกต่างขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เพราะเป็นความแตกต่างของรัฐและอารยธรรมที่ต่างมีประวัติศาสตร์ของตนเองมาคนละทางกัน (แต่เกี่ยวข้องกัน) นับหลายร้อยปี ความแตกต่างของการนับถือศาสนา วิถีชีวิต วัฒนธรรม หรือความคิดเห็น และปัจจัยที่ทำให้รัฐและอารยธรรมที่ต่างกันเกิดความขัดแย้งปะทุขึ้นมาในบริบทของรัฐประชาธิปไตยไทยได้ ก็คือการเอาเป็นอาณานิคมของรัฐหนึ่งเหนืออีกรัฐหนึ่ง ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมทางการเมืองไทยซึ่งประกอบด้วย จินตนาการรัฐเดี่ยวอันแบ่งแยกมิได้ (ซึ่งเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์สยาม ซึ่งเผชิญภัยคุกคามของลัทธิอาณานิคม) บวกกับมรดกของรัฐจักรวรรดิแบบรวมศูนย์ ซึ่งตกทอดมาในรัฐประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความขัดแย้งยืดเยื้อออกไปอีก

จากความคิดข้างต้น ธงชัยจึงมีความเห็นว่า วิกฤตชายแดนใต้ของไทยชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยต้องยอมรับว่าถึงอย่างไรประเด็นเรื่องสถานะรัฐเดี่ยวของไทยก็คงต้องสามารถอภิปรายได้ ทบทวนได้ ทั้งนี้ต้องเข้าใจด้วยว่าการทบทวนรูปการรัฐเดี่ยวเป็นคนละเรื่องกับการแยกรัฐ แต่หมายถึงการเปิดโอกาสให้แก่การแสวงหาทางเลือกเพื่อ

จะจัดความสัมพันธ์ของปัตตานีในรัฐไทยอย่างไรได้บ้าง แสวงหาหนทางที่ทุกฝ่ายยอม ประนีประนอมกันได้ที่จะยังประโยชน์ระยะยาวกับทุกฝ่าย ในแง่นี้ ความสัมพันธ์ แนวตั้งระหว่างท้องถิ่นและส่วนกลางเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการแก้ปัญหาปัตตานี ประเด็นนี้ยังชี้ให้เห็นปัญหาของการที่รัฐไทยต้อง “เชื่อใจ” และมองเห็น “ความเป็นพลเมืองที่มีความเสมอภาค” ของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนใต้กับภูมิภาคอื่นๆ แต่ปัญหาของเรื่องนี้ถูกตอกย้ำเมื่อเกิดโศกนาฏกรรมที่ตากใบ (พ.ศ. 2547) รัฐประชาธิปไตยไทยที่ไม่ยอมรับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และความเป็นพลเมืองของผู้คน ในดินแดนแห่งนี้ โดยใช้การปราบปรามด้วยความรุนแรงได้ผลักดันให้ความขัดแย้งก้าว เข้าสู่ระดับใหม่ คือ ชาวมลายูมุสลิมหมดความเชื่อใจรัฐและเจ้าหน้าที่ ทำให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นตกอยู่ในอันตรายยิ่งกว่าเดิม เพราะการใช้ความรุนแรงสนองความ รุนแรงกลายเป็นเป้าหมายในตัวเอง

ธงชัยเสนอว่าในระยะยาวปัญหาปัตตานีท้าทายทดสอบวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาธิปไตยไทยดังต่อไปนี้ *หนึ่ง* สังคมไทยมีวุฒิภาวะพอที่จะสามารถ อภิปรายเรื่องรูปการรัฐเดี่ยว เพื่อหาทางเลือกนอกกรอบจำกัดตายตัวของรัฐเดี่ยวได้ หรือไม่ *สอง* สังคมไทยมีวุฒิภาวะพอที่จะสามารถอภิปรายเพื่อแสวงหาความสัมพันธ์ ในสังคมที่ยอมรับความต่างให้ดำรงอยู่ได้ถึงระดับไหน *สาม* สังคมไทยมีวุฒิภาวะพอที่จะ เผชิญหน้ากับอดีต เพื่อทำให้อดีตเป็นอดีตอย่างเข้าใจและตระหนักรู้ แต่สามารถ สร้างสรรค์ทางเลือกที่เหมาะสมกับปัจจุบันและอนาคตได้หรือไม่ ทั้งนี้ ธงชัยยังขยายความ เกี่ยวกับข้อสรุปท้ายว่า การเผชิญหน้ากับอดีตโดยตรงไปตรงมา ในกรณีนี้หมายถึง การยอมรับว่าประวัติศาสตร์ประเทศไทยไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องราวของรัฐเดี่ยว ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องความดีของบรรพบุรุษ หมายถึงยอมให้มีการศึกษาเรื่องการล่า อาณานิคมโดยสยามก็ได้ ในขณะเดียวกัน การปล่อยให้อดีตเป็นอดีตอย่างมีวุฒิภาวะ คือ การเผชิญหน้าเข้าใจอดีต แต่ไม่ถูกบงการด้วยอดีต ประวัติศาสตร์หลายรัฐ ประชาธิปไตยปัจจุบันจึงไม่ได้ก่อให้เกิดการแยกรัฐเสมอไป ถ้าหากทุกฝ่ายตกลงใจ ปล่อยให้อดีตเป็นอดีต และเลือกหนทางปัจจุบันและอนาคตที่ตนพอใจ

นอกจากการจัดการกับประวัติศาสตร์บาดแผลของปัตตานีแล้ว ธงชัยยังชี้ให้เห็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งคือ วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาธิปไตยไทยเองที่ปล่อยให้อำนาจอยู่กับรัฐศูนย์กลางจนเกินไป ที่พลังสร้างสรรค์ของประชาชนถูกกดทับทำลายหรือทำให้เชื่องไปหมด ด้วยความหลงใหลกับชาตินิยมและความสามัคคีแบบตื่นเงิน และที่ไม่เชื่อมั่นในหนทางประชาธิปไตยด้วยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงออกและร่วมในการแก้ปัญหา โดยเขาเห็นว่าการปลดปล่อยตนเองจากวัฒนธรรมอำนาจอยู่ที่รัฐศูนย์กลาง โดยให้ชาวมลายูมุสลิมและคนท้องถิ่นมีอำนาจในการแก้ปัญหาระยะยาวและตัดสินใจอนาคตของตนเอง เป็นหัวใจและหนทางแก้ปัญหาปัตตานีในที่สุด ซึ่งหากรัฐไทยสามารถก้าวข้ามประชาธิปไตยแบบยึดกุมอำนาจที่ส่วนกลางไปได้ ก็จะเป็นการยกระดับรัฐประชาธิปไตยไทยให้ประชาธิปไตยต้องเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ

ในขณะที่ธงชัยมองว่าประวัติศาสตร์ของรัฐประชาธิปไตยไทยส่งผลต่อวิกฤตปัตตานีจากฐานการเมืองของการจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างส่วนกลางและภูมิภาค ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เสนอให้ไปไกลอีกสองก้าว โดยชี้ให้เห็นว่าวิกฤตปัตตานีส่งผลต่อประชาธิปไตยไทยโดยรวมอย่างไร และภาวะดังกล่าวสามารถทำความเข้าใจสถานะประชาธิปไตยที่กำลังเป็นไปในโลกได้อย่างไรด้วย ทั้งนี้ ชัยวัฒน์นำเสนอความเห็นของเขาจากมิติของการใช้ความรุนแรงที่กำลังดำเนินอยู่ นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ยังเสนอแนวทางไปต่อจากสิ่งที่ธงชัยเสนอไว้ ในขณะที่ธงชัยมุ่งเน้นการอธิบายการเมืองของอำนาจอสมมาตรในความสัมพันธ์แนวดิ่ง (ระหว่างชายขอบกับศูนย์กลาง) ชัยวัฒน์เสนอว่า ความสัมพันธ์แนวดิ่ง ในแบบที่ท้องถิ่นเองสร้างความกระเทือนต่ออำนาจรัฐศูนย์กลางในพื้นที่ ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์แนวราบ คือระหว่างผู้คนต่างชาติพันธุ์ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

ในปีถัดมา พ.ศ. 2548 ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ปะทุขึ้นอีกครั้ง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เป็นนักวิชาการคนแรกๆ ที่เสนอว่าปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ดังกล่าวมิใช่เพียงปัญหาท้องถิ่น เอาเข้าจริง ความรุนแรงที่ปะทุขึ้นอีกครั้งที่ปลาย

ด้านขวานของไทยเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหลาย ๆ พื้นที่ทั่วโลก ที่ “ประชาธิปไตย จำลองร่างกลายเป็นอำนาจนิยม” กล่าวคือ ประชาธิปไตยมีบุคลิกภาพกลับกลายเป็นอำนาจนิยม ซึ่งในงานชิ้นนี้ ชัยวัฒน์เสนอว่าปัญหาความรุนแรงภาคใต้ของไทยในบริบทสงครามต่อต้านการก่อการร้ายของจักรวรรดิอเมริกันนั้นเป็นสิ่งสะท้อน “ความเคยชินของการใช้ความรุนแรงสุดโต่งเพื่อต่อสู้กับความรุนแรง”

บทความเรื่อง “ประชาธิปไตยอำนาจนิยม: ผลของการใช้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไทย” ในหนังสือ *ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้งกรณีวิกฤติการณ์ชายแดนภาคใต้* ของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2548) เป็นงานศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยม แต่ไปไกลกว่าการมุ่งอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย เพราะนำเสนอคำอธิบายระดับทฤษฎีที่มีปรากฏการณ์ทั่วโลกเป็นฐานอ้างอิง ความรุนแรงและการตอบโต้ด้วยความรุนแรง รวมทั้งรอยร้าวที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน (ชัยวัฒน์เรียกว่า ความสัมพันธ์แนวตั้ง) และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง (ความสัมพันธ์แนวราบ) ส่งผลไม่เพียงทำให้ชีวิตผู้คนเสียหายเท่านั้น แต่ส่งผลให้ “ระบอบประชาธิปไตยในสังคม” ได้รับความเสียหายไปด้วย กลายเป็น “ประชาธิปไตยอำนาจนิยม” (authoritarian democracy) ทั้งนี้ ชัยวัฒน์ได้ตั้งคำถามย่อยเพื่อนำสู่ข้อสรุปนี้ 4 คำถาม ได้แก่

คำถามแรก อะไรคือความแตกต่างของความรุนแรงที่เกิดขึ้นในรอบ 1 ปี (ตลอดทั้งปี พ.ศ. 2547) กับความรุนแรงที่เกิดขึ้นช่วงทศวรรษก่อนหน้า ในการตอบคำถามนี้ ชัยวัฒน์อ้างอิงเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างน้อย 4 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 เหตุการณ์การสังหารพระสงฆ์อย่างโหดเหี้ยมในวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2547 ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในพื้นที่ เหตุการณ์ที่มีสยิดกรือเซะเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 และปรากฏการณ์การใช้ความรุนแรงสลายการชุมนุมในเหตุการณ์ตากใบเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ความรุนแรงในภาคใต้อย่างสำคัญ

ชัยวัฒน์มองเหตุการณ์ความรุนแรงเหล่านี้ว่ามีมิติทั้งในเชิงเวลาที่หลาย เหตุการณ์โดยเฉพาะเหตุการณ์กรือเซะเชื่อมโยงปัจจุบันเข้ากับการลุกฮือในอดีตใน เชิงสัญลักษณ์ และฝากฝังความทรงจำครั้งใหม่ไว้กับอนาคตในฐานะตายอย่างเสีย สละชีพพันธุ์ใหม่เพื่อศาสนา นอกจากนี้ เหตุการณ์ความรุนแรงเหล่านี้ยังมีมิติในเชิง พื้นที่ เป็นพื้นที่สายสัมพันธ์ทั้งในแนวตั้ง (ระหว่างรัฐกับคนในพื้นที่ ทั้งชนกลุ่มใหญ่ และน้อย) ซึ่งเขามองว่าในมิตินี้คงไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรนัก สิ่งที่น่าสนใจคือ ความ สัมพันธ์ในมิติแนวนอนระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ซึ่งมีความตื่นตัวทาง วัฒนธรรม (cultural sensitivity) ค่อนข้างสูง ซึ่งมีความจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกัน การรักษาสันติภาพและเสถียรภาพความมั่นคง

คำถามที่สอง แนวทางการแก้ไขตอบโต้ความรุนแรงของรัฐไทยเป็นอย่างไร? ชัยวัฒน์ชี้ให้เห็นว่า ในช่วงวิกฤตความมั่นคง รัฐไทยหันไปใช้วิธีการเพิ่มมาตรการ ควบคุมเข้มข้นมากขึ้นด้วยเครื่องมือต่างๆ ทั้งการใช้หรือแย่งชิงทรัพยากรหรือเงินผ่าน โครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารฮาลาล ส่งเสริมการท่องเที่ยว ตั้งมหาวิทยาลัยอิสลาม ปฏิรูปโรงเรียนปอเนาะ โหมงานด้านประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ซึ่งชัยวัฒน์เห็นว่าทั้งหมดนี้เป็นการแปลงความไม่มั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ เป็นอุตสาหกรรมที่อุดมไปด้วยทรัพยากร ผลประโยชน์ อีกวิธีการหนึ่งคือ การใช้ความ รุนแรง เปลี่ยนจากวิธีการแบบเน้นให้การศึกษาทางการเมืองและการพัฒนา มาเป็น วิธีการทางทหารมากขึ้น โดยการปฏิเสธ “ข้อเสนอจตุรนต์” 7 ข้อ และเหตุการณ์ ตากใบก็เป็นที่ชัดเจน ทั้งในโทรทัศน์ วิทยู อินเทอร์เน็ต ปัญหาความไม่สงบในภาคใต้ เมื่อพิจารณาร่วมกับนโยบายสงครามปราบยาเสพติดใน พ.ศ. 2546 ที่ทำให้มีผู้ เสียชีวิตกว่า 2,500 คน ถือเป็นสัญญาณที่ชัดเจนยิ่งให้ภาครัฐเชื่อได้ว่า ความรุนแรง เป็นวิธีการที่ยอมรับได้ในการนำมาใช้จัดการกับคู่ต่อสู้และแก้ปัญหาความขัดแย้ง

คำถามที่สาม ความรุนแรงส่งผลอย่างไรต่อสังคมที่ใช้ความรุนแรงนั่นเอง และ ผลต่อสังคมประชาธิปไตยดังกล่าวมี่ให้เห็นในที่อื่นๆ ด้วยหรือไม่? ชัยวัฒน์ ชี้ให้เห็น ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงเวลาเดียวกันนี้ไม่ได้เกิดขึ้นแค่ที่สังคมไทย แต่เกิดขึ้น

ในสังคมอื่นๆ ที่มีรัฐบาลจากการเลือกตั้งด้วยเช่นกัน กล่าวคือ สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ไม่น่าจะเป็นเพียงเพราะ “ผลของทักษิณ” (the Thaksin effects) ต่อการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของไทยเท่านั้น ตามที่มีผู้อธิบายลักษณะเฉพาะของระบอบทักษิณเอาไว้บ้างแล้ว เช่น งานของ ธิติพันธ์ พงศ์สุทธิรักษ์ (Pongsudhirak 2003) หรือเกษียร เตชะพีระ (2547) แต่อาจเป็นผลมาจากตัวแนวคิดประชาธิปไตยเองที่กำลังเผชิญกับบริบทโลกปัจจุบันภายใต้บรรยากาศการก่อการร้ายและการต่อต้านการก่อการร้าย ที่ทำให้รัฐประชาธิปไตยทั้งในสหรัฐอเมริกา ในยุโรป อย่างอังกฤษ หรือฮังการี ในเอเชีย เกิดการกร่อนเซาะสิทธิเสรีภาพของผู้คนในรัฐ ทั้งนี้ ชัยวัฒน์เห็นว่าในแง่มุมมองด้านสิทธิมนุษยชนหลังเหตุการณ์ 9/11 แล้ว มีลักษณะร่วมหลายประการที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ รวมทั้งในแง่ผลกระทบของความรุนแรงต่อประชาธิปไตยนั้น มีลักษณะร่วม 4 ประการ ได้แก่ 1) รัฐเหล่านี้เป็นรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง 2) รัฐเหล่านี้ถือว่าตนถูกคุกคามด้วยภัยก่อการร้าย ไม่ว่าจะเป็นในรูป “ผู้ก่อการร้ายระดับโลก” หรือสงครามกลางเมือง ความรุนแรงระหว่างรัฐกับประชาชน 3) รัฐใช้วิธีโต้ตอบภัยคุกคามความมั่นคงโดยใช้ความรุนแรงและตัดสิทธิพลเมืองลง และ 4) การใช้ความรุนแรงโดยรัฐและการจำกัดสิทธิพลเมืองดังกล่าว จะได้รับความยินยอมเห็นชอบจากประชากรส่วนข้างมากของประเทศ

คำถามสุดท้าย หากแนวโน้มเหล่านี้เข้มแข็งขึ้นต่อไป กระบวนวิธีที่ประชาธิปไตยทำงานในสังคมการเมืองจะเป็นอย่างไร? ชัยวัฒน์ยกตัวอย่างนักทฤษฎีการเมือง 3 คน ได้แก่ ฮาโรลด์ ลาสส์เวลล์ (Harold Lasswell) บ็อบบิโอ (Bobbio) และ อเล็กซิส เดอ ท็อกเกอร์วิลล์ (Alexis de Tocqurville) โดยลาสส์เวลล์เสนอความคิดเรื่อง “รัฐทหาร” (garris on state thesis) สิทธิเสรีภาพของพลเมืองถูกจำกัดลงด้วยความจำเป็นของความมั่นคงของชาติ จนฝ่ายทหารกลายเป็นสถาบันครอบงำรัฐบาลในที่สุด ภัยสงคราม “การก่อการร้าย” ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีลักษณะแตกต่างจากการทำสงครามแบบดั้งเดิม 2 ประการสำคัญ คือ *ประการแรก* การก่อการร้ายจู่โจมใครๆ ก็ได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ทำให้สังคมสูญเสียสำนึกแห่ง

ความแน่นอน (sense of certainty) ที่ประกันด้วยหน้าที่ตามปกติอย่างแรกของรัฐไปอีกด้านหนึ่ง *ประการที่สอง* เมื่อความเป็นปกติทางสังคมการเมืองหายไป เหลือความรุนแรงก็กลายเป็นผู้พร้อมใช้ความรุนแรงเข้าบรรเทาความทุกข์ของตนแทน ชัยวัฒน์ชี้ให้เห็นว่า “สงครามบริสุทธิ์” ครั้งใหม่ในยุคก่อการร้ายและสงครามต่อต้านการก่อการร้ายนี้สังคมทั้งหมดถูกระดมผลักดันในทางทหารตลอดเวลาในนามของความกลัวจนกลายเป็นสภาพประจำวัน และทำให้หนทางการแก้ปัญหาทางการเมืองเลื่อนหายไปเหลือเพียงหนทางการทหาร ชัยวัฒน์ชี้ประเด็นสำคัญว่าภายใต้สถานะ “สงครามบริสุทธิ์” เช่นนี้แหละที่ประชาธิปไตยจะกลายเป็นอำนาจนิยมได้ด้วยคำสาปของความรุนแรง

ชัยวัฒน์เห็นว่าหากเราอธิบายประชาธิปไตยจากฐานคิดของบ็อบบิโอ ที่มุ่งเน้นต่อความชอบธรรมในการใช้อำนาจตัดสินใจทางสังคม อาจกล่าวได้ว่า “สงครามบริสุทธิ์” ใหม่นี้ ได้กัดกร่อนประชาธิปไตยให้อ่อนโทรมลงอย่างมาก ดังสะท้อนจากปรากฏการณ์ 5 ประการ *ประการแรก* เสียงส่วนใหญ่จะตัดสินใจเลือกหนทางการเมืองอย่างมีความหมายได้ยากอย่างยิ่ง เนื่องมาจากสภาวะสิทธิทางการเมืองและทางเลือกถูกจำกัดตัดทอนลง *ประการที่สอง* ในบริบท “สงครามบริสุทธิ์” นั้น “ความจริง” ถูกผูกขาดไว้เหลือเฉพาะของราชการเท่านั้น *ประการที่สาม* มีกระบวนการทำให้ “คนอื่น” เป็นปีศาจร้ายกาจ *ประการที่สี่* การถกเถียงเสรีและการหาช่องทางฟื้นฟูสังคมที่ละน้อย ถูกมองเป็นเรื่องฟุ่มเฟือยในยามสงคราม *ประการสุดท้าย* การพูดถึงมนุษยชาติในฐานะเพื่อนร่วมชะตากรรมเดียวกัน กลายเป็นดั่งนิทานหลอกเด็ก

ชัยวัฒน์อ้างถึง เดอ ท็อกเกอร์วิลล์ ในงานเรื่อง *Democracy in America* อธิบายว่า “รัฐบาลประชาธิปไตยอาจกลับกลายเป็นรุนแรง และกระทั่งโหดร้ายได้ในช่วงเวลาพิเศษสุดขีดหรือเผชิญภัยร้ายแรง แต่วิกฤตเหล่านี้มักจะหายากและถ้าเกิดขึ้นก็มักจะสั้น” จากฐานคิดเช่นนี้ ชัยวัฒน์ตั้งข้อสังเกตว่าภายใต้บริบทการตอบโต้กันด้วยความรุนแรง การก่อการร้ายและการต่อต้านการก่อการร้ายในยุคปัจจุบัน โอกาส

ที่ประชาธิปไตยจะกลายเป็นสิ่งโหดร้ายจึงมิใช่ของหายากและเกิดขึ้นๆ ดังที่ ท็อกเกอร์วิลส์กล่าวไว้อีกต่อไป

ชัยวัฒน์เรียกภาวะที่ประชาธิปไตยกลายเป็นความโหดร้ายยุคใหม่ว่าเป็น “ประชาธิปไตยอำนาจนิยม” จากฐานความคิดของนักคิดอีกคนหนึ่งคือ เธอดอร์ ออดอร์โน (Theodor Adorno) ว่าด้วย “บุคลิกภาพอำนาจนิยม” (authoritarian personality) ออดอร์โนมุ่งอธิบายบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมในตัวแสดงระดับปัจเจกและกลุ่มคน บุคลิกภาพเช่นว่านี้ อาทิ ทักษะให้ลงโทษอาชญากร ความเชื่อในพลังเหนือธรรมชาติที่กำหนดชะตากรรมของบุคคล ความไม่ชอบชนกลุ่มน้อย ความสัมพันธ์ทางเพศแบบควบคุมครอบงำ และที่สำคัญยิ่ง คือ ความสัมพันธ์ลึกซึ้งที่มีต่อผู้มีอำนาจในแบบยอมศิโรราบ แต่ข่มเหงรังแกคนที่อยู่ต่ำกว่า เป็นต้น ทั้งนี้ ชัยวัฒน์ชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกอำนาจนิยมดังกล่าว ไปจนถึงการพัฒนาจิตใจแบบฟาสซิสต์ด้วย จากการโฆษณาให้ชื่นชอบ สนับสนุนให้ใช้ความรุนแรงต่อคนอื่นที่เห็นเป็นศัตรู ในขณะที่พอใจใช้ความก้าวร้าวรุนแรงต่อตนเอง (masochistic aggression) และอาศัยความรุนแรงในพิธีกรรมมายด์โยงสมาธิกร เข้าไว้ด้วยกัน ที่สำคัญคือ บุคลิกภาพดังกล่าวไม่ใช่ข้อค้นพบจากการศึกษาเฉพาะในกลุ่มฟาสซิสต์อิตาลีหรือนาซีเยอรมนีเท่านั้น แต่มาจากการที่อดอร์โนศึกษาสังคมอเมริกันซึ่งเป็นสังคมประชาธิปไตย ในแง่นี้ ประชาธิปไตยจึงไม่ได้อยู่ในฐานะรูปแบบการปกครอง แต่เป็นในฐานะบุคลิกภาพได้ด้วย (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2548)

ในบทความชิ้นนี้ ชัยวัฒน์ชี้ให้เห็นว่าการพิจารณาประชาธิปไตยจากบุคลิกทางสังคมการเมืองจึงมีความสำคัญ ในปัจจุบันเป็นไปได้ที่จะมีประชาธิปไตยแบบที่มีบุคลิกอำนาจนิยมและประชาธิปไตยแบบที่ไม่เป็นอำนาจนิยม ภายใต้บริบท “สงครามบริสุทธิ์ยุคก่อนการร้ายและต่อต้านการก่อการร้าย” ในระดับระหว่างประเทศ หรือบริบท “สงครามบริสุทธิ์ที่มีภัยคุกคามความมั่นคงอยู่ตลอดเวลา” ของสังคมไทย ดังนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตยทั่วไปในโลก รวมทั้งกับประเทศไทยภายใต้บริบท

เดียวกันนี้ ประชาธิปไตยจึงได้กลายเป็นประชาธิปไตยอำนาจนิยมที่รัฐบาล
ประชาธิปไตยสามารถโหดร้ายทารุณกับประชาชนพลเมืองของตนเอง

ในขณะที่งานของชัยวัฒน์ที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ เน้นการศึกษาวัฒนธรรมการ
ยอมรับความรุนแรงซึ่งมีผลต่อความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยในที่ต่างๆ ของโลก
หนังสือเรื่อง *Mapping Anxieties Thailand's Southern Conflict* ของ
ดันแคน แม็คคาร์โก (McCargo 2012) เป็นงานศึกษาที่ดึงพวกเรากลับมาสู่สนาม
การเมืองจริงของตัวแสดงและเวทีที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน และมีพลวัตสูง
แม็คคาร์โกชี้ให้เห็นบทบาทของ “สถาบันทางศาสนา” ทั้งพุทธและอิสลาม โดยเฉพาะ
พุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาพลเมือง ในความขัดแย้งไม่เพียงแต่ในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ แต่ในความขัดแย้งระดับประเทศด้วย ในแง่ที่การเป็นหลักและ
รองกำกับเพดานการทำงานของคณะองค์กรอิสระอย่างคณะกรรมการอิสระเพื่อความ
สมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ศาสนาเกี่ยวข้องกับความหมายของพลเมืองและความ
เข้าใจจากสายตาของชนกลุ่มน้อย นอกจากนี้ ศาสนายังเกี่ยวข้องกับการปรับโครงสร้าง
ของรัฐส่วนกลางเพื่อเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นได้มากขึ้นด้วย

ทั้งนี้ แม็คคาร์โกใช้กรณีความขัดแย้งรุนแรงแบบความเข้มข้นต่ำ (Low
intensity violent conflict) ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นจุดตั้งต้น
ของการทำความเข้าใจ “ความกังวลระดับชาติ” (National anxieties) ในแง่หนึ่ง
ความขัดแย้งรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็น
การต่อต้านการควบคุมเบ็ดเสร็จของส่วนกลาง ซึ่งเกิดขึ้นในหลายภาคส่วนของ
ประเทศไทย เขามองว่าแนวทางแบบรัฐรวมศูนย์และการปราบปรามโดยใช้ความ
รุนแรงเป็นที่มาของความตึงเครียดเป็นอิสระ ท่ามกลางความคลุมเครือของข้อมูลการ
เคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี ทั้งในเชิงข้อมูลของขบวนการเคลื่อนไหวของนักรบ
รุ่นใหม่ที่มีอายุระหว่าง 18-25 ปี (ยูแวน) รวมกลุ่มขนาดเล็กกระจายตัวปฏิบัติการอยู่
ในพื้นที่ แม้ว่ากลุ่มเหล่านี้น่าจะมีการประสานงานและฝึกกรรมกัน แต่การปฏิบัติการ
แต่ละครั้งอยู่ในลักษณะ “เครือข่ายแบบไม่มีแกนนำ” แต่การเคลื่อนไหวของขบวนการ

ในพื้นที่มีความชัดเจนว่าไม่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเครือข่ายญาติสาคร และ ย่อมซับซ้อนให้เห็นปัญหาความไม่พอใจการรวมศูนย์อำนาจของรัฐไทยที่ดำเนินมา ตลอด

อีกด้านหนึ่ง การเพิกเฉยต่อปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้ สะท้อนให้เห็น ความ กังวลใจที่ใหญ่กว่า นั่นคือปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติระหว่างฝ่าย สนับสนุนทักษิณ ชินวัตร กับฝ่ายสนับสนุนสถาบันประเพณีและกองทัพ ประเด็นที่ สำคัญยังคงเป็นเรื่องเดิม คือการวางความชอบธรรมทางการเมืองไว้กับอัตลักษณ์ของ ชาติบนฐาน ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ การใช้ความเป็นไทยในการสนับสนุนการรวมศูนย์ อำนาจไว้ที่ส่วนกลางนำมาซึ่งการควบคุมอัตลักษณ์อื่น ๆ ซึ่งถูกพิจารณาว่าเป็นภัย คุกคามต่ออนาคตของชาติไทยให้อยู่ภายใต้อัตลักษณ์ความเป็นไทย และความวุ่นวาย ทางการเมืองระดับชาติทำให้ทุกรัฐบาลตั้งแต่ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ได้ฝากปัญหาเรื่องจังหวัดชายแดนใต้ไว้กับกองอำนาจการรักษาความมั่นคง ภายในมาโดยตลอด แม้แต่ในสมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่ประกาศนโยบาย การเมืองนำการทหารก็ตาม

แม้ว่าตัวเลขเหตุการณ์ความรุนแรงลดลงอย่างมีนัยสำคัญ แต่นั่นก็เป็นเพราะ ขบวนการปลดปล่อยปัตตานีเปลี่ยนรูปแบบปฏิบัติการโดยมุ่งเน้นเป้าหมายที่เป็น เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง ฝ่ายความมั่นคงจึงเร่งปฏิบัติการช่วงชิงความเหนือกว่าเพื่อ เข้าควบคุมพื้นที่ชายแดน โดยละเลยไปว่าปัญหาสำคัญคือสงครามทางความคิดและ ความรู้สึกของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นสนามที่ฝ่ายความมั่นคงไทยยังไม่เคยพิชิต นอกจากนี้ แม้ว่าสถานการณ์ด้านความมั่นคงจะมีพลวัตสูง แต่กลับเกิดข้อกังขาเรื่องผลประโยชน์ ของฝ่ายความมั่นคงไทยในการทำสงครามต่อต้านการแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่สาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ข้อกังขาเรื่องจำนวนงบประมาณมหาศาลที่กระทรวง กลาโหมได้รับในแต่ละปี เป็นต้น เรื่องนี้นำไปสู่การตั้งข้อสงสัยว่ากองทัพมีความจริงใจ ในการแก้ไขความรุนแรงมากเพียงไร ยิ่งไปกว่านั้น ปัญหาในการบังคับบัญชาและการ ควบคุมภายในกองทัพเองก็ยังเป็นปัญหาอยู่มากด้วย กองทัพภาค 4 ส่วนหน้า ขึ้นชื่อ

ว่ามีปัญหาด้านการปฏิบัติงาน และทหารบางรายมีประวัติเกี่ยวข้องกับการค้าของผิดกฎหมายด้วย กระนั้น แม็คคาร์โกตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจยิ่งว่า การปรับเปลี่ยนกำลังที่เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งถือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความทรงจำและบทเรียนยังไม่ทันได้ถูกทบทวนและทำให้เป็นสถาบันได้เลย ปราบฏุกการณ์ที่กล่าวมานี้ตอกย้ำว่า การพุ่งเป้าไปที่การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเป็นหลักจึงไม่สามารถควบคุมการใช้กำลังต่อสู้เพื่อต่อต้านรัฐไทยได้

แม็คคาร์โกเป็นนักวิชาการผู้หนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องใช้แนวทางทางการเมือง โดยเฉพาะการพูดคุยเรื่องการจัดสรรอำนาจจากรัฐรวมศูนย์ส่วนกลาง ในหนังสือเล่มนี้ แม็คคาร์โกชี้ให้เห็นว่ารัฐไม่เคยทำความเข้าใจกับสาธารณชนไทยในเรื่องนี้ เนื่องด้วยเกรงว่าจะไปซ้ำเติมปัญหาวิกฤตความชอบธรรมซึ่งก็หนักหนาอยู่แล้วในการเมืองระดับชาติ นอกจากนี้ ข้อเสนอเรื่องเขตปกครองตนเองก็ดูเหมือนจะถูกกำหนดไว้ให้อยู่นอกเหนือการเจรจาด้วยเงื่อนไขประเทศไทยเป็นรัฐเดี่ยวและแบ่งแยกมิได้ ที่ระบุในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ การรณรงค์เขตปกครองตนเองจึงอาจถูกมองว่าเป็นการกระทำอันแสดงถึงการไม่เคารพสถาบันกษัตริย์ การฝ่าข้ามข้อจำกัดในเรื่องนี้คือการรณรงค์ให้มีการกระจายอำนาจทั่วประเทศ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป

แม็คคาร์โกยังได้กล่าวถึงการสานเสวนาสันติภาพที่เกิดขึ้นหลายรูปแบบว่า ทุกวันนี้การสานเสวนามีความก้าวหน้าเพียงน้อยนิดเท่านั้น เนื่องด้วยสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ ตัวแทนฝ่ายกองกำลังยังคงปฏิเสธที่จะรับปากว่าสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ทั้งหมด ส่วนรัฐไทยก็ใช้เวลาที่จะกล่าวถึงเขตปกครองตนเองหรือการกระจายอำนาจรูปแบบพิเศษ ทั้งหมดนี้ เขาชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งดำเนินอยู่ท่ามกลางความกังวลในระดับชาติ อันเกิดจากเรื่องเล่าประวัติศาสตร์การสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ที่ยึดโยงกับความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ ในเวลานี้ ความกังวลใจต่อความไม่แน่นอนทางการเมืองจึงเข้มข้นขึ้นทุกวันทั้งจากความมั่นคงของสถาบันประเพณี และสถานการณ์การเมืองเรื่องภูมิภาค อันสั่นคลอนอำนาจผูกขาดของศูนย์กลางที่ไม่รู้

ทิศทางที่จะตอบสนองความท้าทายเหล่านั้น ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ จึงเป็นแกนกลางของการท้าทายความชอบธรรมของรัฐส่วนกลาง ซึ่งอาจจะเป็น จุดตั้งต้นของความขัดแย้งระดับพลเรือน

หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมข้อคิดเห็นเกี่ยวกับศาสนา การเมือง การปรองดอง อัตลักษณ์ รวมทั้งทางเลือกในอนาคตเพื่อใช้ในการอธิบายความกังวลใจของท้องถิ่นและระดับชาติ ความกังวลใจระดับชาติเกิดขึ้นในหมู่ชาวมุสลิมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศโดยเชื่อมโยงกับพัฒนาการในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ พบว่า พระสงฆ์ในกรุงเทพฯ แสดงถึงที่มาของความกังวลใจหลัก คือ ความกลัวว่าคนมุสลิมจะกลืนกินพุทธศาสนา การขยายตัวของประชากรมุสลิมอาจส่งผลให้สถาบันกษัตริย์ไม่ครองพลังความชอบธรรมหลักอีกต่อไป สอดรับกับความกลัวในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จากใบปลิวขับไล่คนพุทธที่แพร่กระจายในพื้นที่รวมทั้งสภาพวัดหลายแห่งกลายเป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา แม้ว่าฝ่ายทหารจะเข้าไปใช้พื้นที่วัดเป็นฐานปฏิบัติการ แต่ชาวมุสลิมในพื้นที่ก็ยังรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัย ทำให้มีกลุ่มชาวมุสลิมจำนวนหนึ่งเข้ารับการฝึกอาวุธเพื่อตั้งกลุ่มรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน

ปรากฏการณ์เหล่านี้ก่อกำเนิดความเป็นศาสนาหลักของชาติ และตั้งคำถามต่อสถานะศาสนาของพลเมือง สนามการคัดเลือกคณะกรรมการอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งถูกแทรกแซงจากตัวแสดงหลายระดับ ตั้งแต่กองทัพถึงพรรคการเมือง เพื่อรักษาตำแหน่งที่นั่งของชนชั้นนำมลายูมุสลิมผู้สวามิภักดิ์ต่อรัฐไทย การคัดเลือกคณะกรรมการอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงไม่ต่างอะไรกับการเลือกตั้งผู้แทนระดับชาติทั่วไปที่มีการซื้อเสียงจนถึงการใช้บาร์มีในหลายรูปแบบ การแทรกแซงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจของรัฐที่มีต่อชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ กระทั่งสามารถทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะระงับยับยั้งการเติบโตของชุมชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้กระทั่งองค์การอิสระทางการเมืองอย่างคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) และสื่อมวลชนจากสมาคมผู้สื่อข่าวแห่งประเทศไทย ก็เช่นกัน สำหรับ กอส. แม้จะเป็นองค์กรรวมพลังที่มีความตั้งใจดี แต่ในที่สุดการทำงาน

ก็หลงทิศและไร้ประสิทธิภาพ ในแง่องค์กร กอส. มีกรรมการจำนวนมากเกินไป ไม่สมดุลกับทรัพยากรด้านอื่น ทั้งเงิน บุคลากร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ กอส. ไม่มีอำนาจอะไรทั้งสิ้น นอกจากนี้ ในแง่พันธกิจ กอส. ยังจำกัดตนเองไว้กับเฉพาะประเด็นเรื่องความยุติธรรมและความเสมอภาคเท่านั้น โดยไม่สามารถมองความขัดแย้งในมิติเชิงอำนาจทางการเมืองได้ ดังนั้น รายงานของ กอส. จึงเป็นการศึกษาที่หลีกเลี่ยงคำถามแหลมคมดังเช่นการกระจายอำนาจ ส่วนข้อเสนอของ กอส. ก็ไม่ถูกนำมาปฏิบัติใช้อย่างสำคัญ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเนื่องมาจาก กอส. ไม่ได้วางยุทธศาสตร์การสื่อสารอย่างเป็นระบบเพียงพอ ในขณะที่สำนักข่าวในพื้นที่ก็ยังไม่ไกลจากกรอบการทำงานเพื่อนำเสนอข่าวดี หรือการรายงานเหตุการณ์ความรุนแรงในรูปแบบข่าวอาชญากรรม ซึ่งก็ทำให้ยังไม่ถึงความต้องการที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์เหล่านั้นอย่างตรงไปตรงมาเสียที

ความอึดอัดทางอัตลักษณ์ความเป็นไทย ผลักให้เกิดคำถามว่า ไทยแบบไหน จึงจะได้รับการยอมรับว่าเป็นพลเมืองไทย แม้ว่ามลายูมุสลิมส่วนมากเกิดในประเทศไทย กระนั้นพวกเขาก็ยังไม่ได้รับการยอมรับว่า “เป็นไทย” การแข่งขันถึงความเป็นพลเมืองไทยเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในสังคมไทย ความอึดอัดทางสังคมเกิดขึ้นจากการที่ผู้คนไม่อาจเลือกสังกัดอัตลักษณ์ชนกลุ่มน้อยและดูแลตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี ดูเหมือนว่าทางเดียวที่จะสามารถมีส่วนร่วมใช้อำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตตนเองได้อย่างคนกรุงเทพฯ ก็คือการโอบรับความเป็นไทยแท้เอาไว้เท่านั้น

ทางเลือกการปฏิรูปการบริหารจัดการเขตภูมิภาค หรือเขตปกครองพิเศษดูจะเป็นทางเลือกที่ตรงประเด็นมากที่สุดในยามนี้ แต่การเสนอเรื่องดังกล่าวในที่สาธารณะอาจนำมาซึ่งความเสี่ยงที่จะถูกกล่าวหาว่ากระด้างกระเดื่อง แต่การยอมรับความเสี่ยงนี้ ดูเหมือนว่าจะคุ้มค่าในสายตาของแม็คคาร์โก เขาชี้ให้เห็นว่าหากชนชั้นนำสามารถบรรลุข้อตกลงทางการเมืองกันได้ในเรื่องสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อนั้นพวกเขาก็สามารถแก้ไขความขัดแย้งระดับชาติได้ไม่ยาก

เมื่อพิจารณาบทวิเคราะห์และการศึกษาการเมืองในเรื่องปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยกับปัญหาประชาธิปไตยไทย จากงานที่คัดเลือกมาศึกษาในที่นี้ กล่าวได้ว่าบทวิเคราะห์ของธงชัย วินิจจะกุล และแม็คคาร์โก มีความโดดเด่นในแง่ที่ทั้งสองต่างฟันธงมาตั้งแต่ต้นว่า ปัญหาของปัตตานีต้องได้รับการแก้ไขด้วยหนทางการเมืองของการจัดความสัมพันธ์อำนาจในสังคม ในขณะที่บทความของชัยวัฒน์ มิได้มุ่งเสนอว่าทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ควรเป็นเช่นไร แต่มุ่งที่จะชี้ให้เห็นหนทางว่าควรจะขัดแย้งกันอย่างไรเสียมากกว่า บทความนี้มีความโดดเด่นในแง่ที่ชี้ให้เห็นปัญหาของวัฒนธรรมความรุนแรงในสังคมไทยและในชุมชนโลก และรวมถึงผลกระทบต่อประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาอันชวนให้ผู้อ่านได้มองเห็นถึงความจำเป็นในการเชื่อมโยงสถานการณ์ภายในประเทศกับสถานการณ์โลกมากยิ่งขึ้น

แม้ว่างานทั้งสามชิ้นที่คัดเลือกมาอภิปรายในที่นี้มีจุดเด่นที่น่าสนใจต่างกันออกไป ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า งานของแม็คคาร์โก ดูจะมีความโดดเด่นมากที่สุด เพราะได้ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์แบบเฝ้ามองที่โยงไขว้ระหว่างความสัมพันธ์แนวดิ่งและแนวนอน หนังสือของแม็คคาร์โกได้ชี้ให้เห็นรูปธรรมของความสัมพันธ์ร้าวลึกระหว่างผู้คนในสังคมไทย และแม้ว่าหนังสือของแม็คคาร์โก จะดูราวกับเป็นการตอกย้ำถึงความคงเส้นคงวาของการวิเคราะห์ปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยในมุมมองของเขาว่าเป็นปัญหาทางการเมืองซึ่งต้องจัดสรรอำนาจออกไปจากส่วนกลาง กระนั้นการศึกษาครั้งนี้ยังลงลึกไปถึงความกลัว ความกังวลใจ และเป็นครั้งแรกที่เชื่อมโยงความขัดแย้งแบบร้าวลึกในระดับชาติ เข้ากับความขัดแย้งรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งในแง่ที่งานศึกษาชิ้นนี้ได้บอกเราว่าการเยียวยาความสัมพันธ์ทางสังคมต้องเป็นการเยียวยาทั้งสังคม ไม่เฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น

สิ่งที่น่าสนใจซึ่งบทความของชัยวัฒน์และหนังสือของแม็คคาร์โกมีจุดร่วมกันอยู่ก็คือ งานศึกษาทั้งสองชิ้นต่างวิเคราะห์ความเป็นไปของการเมืองและระบอบการปกครองระดับชาติจากฐานของความสัมพันธ์สองชุด ได้แก่ ชุดความสัมพันธ์ระหว่าง

รัฐไทยกับประชาชน และชุดความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชน งานศึกษาของแม็คคาร์โกเป็นงานศึกษาความสัมพันธ์สองชุดอีกชั้นที่ไปไกลกว่าอีกชั้นหนึ่ง ในแง่ของการชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างคู่ความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนทั้งระหว่างตัวแสดงในฝั่งของรัฐ ทั้งรัฐบาลต่างๆ ภายหลัง พ.ศ. 2547 องค์กรอิสระที่รัฐตั้งขึ้น กองทัพอไทย รวมทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์และเครือข่ายสถาบันกษัตริย์ (network monarchy) รวมทั้งความสัมพันธ์แนวดิ่งระหว่างรัฐและชนชั้นนำของฝั่งประชาชนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ รวมทั้งยังชี้ให้เห็นทัศนะ มุมมองของชาวไทยพุทธทั้งในและนอกพื้นที่ซึ่งมีต่อชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่และชาวมุสลิมโดยทั่วไปด้วย

บทส่งท้าย

บทความที่มีชื่อว่า “บทวิพากษ์ทฤษฎี/ปรัชญาการเมืองจากมุมมองนักมานุษยวิทยา: การปรับมุมมองทางรัฐศาสตร์เกี่ยวกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของไชยันต์ ไชยพร (2550) ได้ศึกษาบทวิพากษ์ที่เกียร์ซ (Clifford Geertz) มีต่อทฤษฎีปรัชญาการเมือง โดยเกียร์ซได้โจมตีวิธีการศึกษาทฤษฎีปรัชญาการเมืองที่ว่า ทฤษฎีการเมือง คือ องค์ความรู้ที่นำมาซึ่งข้อสรุปหรือแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นเรื่องอำนาจ พันธะ ความยุติธรรม และการปกครอง โดยการนำเสนอข้อสรุปหรือแนวคิดแบบเป็นสากล ไม่ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขใด ๆ แต่เกียร์ซเห็นว่าโดยเนื้อแท้ มันเกิดขึ้นและมีตัวตนขึ้นมาโดยสภาวะข้อเรียกร้องจากสถานการณ์หนึ่ง ๆ ขณะนั้น ซึ่งถือว่าเป็นเพียงแนวทางสำหรับสภาวะการณ์เฉพาะที่มีความสลับซับซ้อน (perplexities particular)

ในขณะที่สภาวะความเป็นจริงมีลักษณะที่หลากหลายและซับซ้อน แต่กรอบการศึกษาแบบทฤษฎีปรัชญาการเมืองกลับพยายามที่จะละเลยหรือกดบังคับับความหลากหลายต่างๆ ที่ดำรงอยู่ เพื่อมุ่งสร้างประเทศ ประชาชน สังคม รัฐ หรือชาติ ในลักษณะของหน่วยตัวแทนรวมที่มีลักษณะสากลทั่วไป

ผู้เขียนตีความว่าดูเหมือนว่าไชยันต์ กำลังออกบัตรเชิญให้นักรัฐศาสตร์ไปใช้กรอบวิธีการศึกษแบบนักมานุษยวิทยาในการศึกษาเรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้มากขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างทางด้านอัตลักษณ์ ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างจากสังคมไทยโดยส่วนใหญ่

รอบทศวรรษที่ผ่านมา ผู้เขียนเห็นว่ามิงงานวิชาการที่ได้เปลี่ยนภูมิทัศน์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไปมาก โดยเฉพาะหัวข้อเรื่องประวัติศาสตร์การเมืองชายแดนภาคใต้ ที่ขยับพาดานของคำถามที่บางคำพูดบางคำถาม ลีบกว่าปีก่อนหน้านี้คงไม่สามารถพูดได้ในพื้นที่สาธารณะ จนกระทั่งข้อเสนอทางการเมือง เช่น การปกครองตัวเอง เขตการปกครองพิเศษ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ยังขาดและมีอยู่จำนวนไม่มากก็คือ ประเด็นเรื่องการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่เรื่องการแข่งขันทางการเมืองระดับประเทศ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ยังไม่มีการศึกษาหรืออาจจะกล่าวในหัวข้อใหญ่ได้ว่า วัฒนธรรมการเมืองของคนมลายูในพื้นที่ หรือความเห็นของประชาชนในพื้นที่ต่อระบอบประชาธิปไตยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ที่ส่งผลโดยตรงต่อพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังไม่ได้รับการศึกษาในภาคสนาม คงต้องกล่าวว่ายุคสมัยใหม่ที่เปลี่ยนไป ได้มีผู้เล่นการเมืองหน้าใหม่ ๆ รวมถึงคนรุ่นใหม่ที่ได้ก้าวขึ้นมาสนใจเวทีการเมืองในระบบมากขึ้น ได้เข้ามาร่วมใช้พื้นที่ทางการเมืองในระบบมากขึ้นเช่นกัน ทั้งๆ ที่กลุ่มขบวนการต่อสู้ติดอาวุธก็ยังคงต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธกับรัฐไทย แต่ก็ยังมีคนอีกจำนวนไม่น้อยที่ต้องการพื้นที่หรือเห็นว่าพื้นที่การเมืองระบบรัฐสภาก็เป็นเครื่องมือต่อรองในชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่

พลวัตความเปลี่ยนแปลงที่เป็นเช่นนี้ในพื้นที่ยังไม่ค่อยได้รับการศึกษาวิจัย มีงานที่น่าสนใจอยู่ไม่กี่ชิ้น เช่น งานของบุษอริที่ได้ศึกษานักการเมืองถิ่นจังหวัดปัตตานี และจังหวัดยะลา (บุษอริ ยีหมะ 2549; 2555) ศึกษาประวัติของนักการเมือง

ท้องถิ่นที่ต่อสู้ในระบบรัฐสภาไทย ช่วยให้เห็นเงื่อนไขการต่อรองเพื่อที่จะได้ก้าวมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) หรือตัวแทนประชาชนในพื้นที่ งานของบุญอริชี้ให้เห็นว่าไม่ใช่แค่ความเป็นมลาญเท่านั้นที่จะทำให้ตัวเองขึ้นมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ แต่ต้องอาศัยคนพุทธที่อยู่ในพื้นที่ด้วย และมีเงื่อนไขเกี่ยวกับพรรคการเมืองที่ตัวเองต้องสังกัดเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการ

ผลพวงของการกระจายอำนาจในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่พยายามให้อำนาจแก่ท้องถิ่นในการบริหารจัดการตัวเอง เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้พื้นที่การเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีชีวิตชีวา ในความหมายว่ามีผู้เล่นการเมืองหน้าใหม่ ๆ ได้เข้ามาร่วมใช้พื้นที่จำนวนมาก และทำให้พื้นที่การต่อรองหรือว่าช่องทางต่อรองของชาวบ้านมีจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย ผู้เขียนก็ยังไม่พบงานศึกษาลักษณะนี้เท่าที่ควร ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย นอกจากนี้ งานศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อธิบายความสัมพันธ์ ระบบอุปถัมภ์ เครือข่ายการเมืองและพื้นที่ชายแดนใต้ ประเทศเพื่อนบ้านที่มีผลต่อการลงคะแนนเสียง ก็ยังไม่ได้รับการวิจัยในภาคสนามอย่างเท่าที่ควร

ผู้เขียนเห็นว่างานรัฐศาสตร์ที่ใช้เครื่องมือภาคสนามแบบนักมานุษยวิทยา น่าจะช่วยให้เข้าใจพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มากขึ้น เพื่อที่จะช่วยคลี่คลายความไม่เข้าใจให้ลดลงได้บ้าง เพราะการได้ทราบถึงรายละเอียด ชีวิต ความหวัง คุณค่า การต่อรองของผู้คนในชีวิตการเมืองประจำวัน ก็อาจจะช่วยให้เรามองเห็นคุณค่าของคนเท่ากัน ที่มีความหวังและความเห็นแก่ตัวเหมือนๆ กับเราทุกคน

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

เกษียร เตชะพีระ. 2547. *บุชกับทักษิณ*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2549. *รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

คณะทำงานสื่อสารกับสังคม กอส. 2549. *วิพากษ์รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ.

โชคชัย วงษ์ตानी. 2557. *สยาม ปาตานี เมื่อ “ประวัติศาสตร์” เป็น “อันตราย” ปัญหาปาตานีกับรัฐไทยในยุคหลังสมัยใหม่*. สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ไชยันต์ ไชยพร. 2552. “บทวิพากษ์ทฤษฎี/ปรัชญาการเมืองจากมุมมองนักมานุษยวิทยา: การปรับมุมมองทางรัฐศาสตร์เกี่ยวกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้.” บทความนำเสนอ การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 10 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ศูนย์ประชุมนานาชาติฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี สงขลา, 1-2 ธันวาคม.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2548. “ประชาธิปไตยอำนาจนิยม: ผลของการใช้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไทย.” ใน *ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง: กรณีวิกฤติการณ์ชายแดนภาคใต้*, บรรณาธิการโดย อุทัย ดุลยเกษม และ เลิศชาย ศิริชัย, 212-270, กรุงเทพฯ: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2551. *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง”: ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทวีศักดิ์ เผือกสม และ จิรวัดน์ แสงทอง. 2551. “บทนำเสนอ: ว่าด้วยการสร้างความเป็นมลายู.” ใน *แอนโธนี มิลเนอร์, เกอราจาอัน: วัฒนธรรมการเมืองมลายูในช่วงอรุณรุ่งของระบอบอาณานิคม*. ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม, แปล. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

- ธงชัย วินิจจะกุล. 2548. "ข้ามให้พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา." (เอกสารอัดสำเนา).
ปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2548, กรุงเทพฯ, 14 ตุลาคม .
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2549. *ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง "การเสริมสร้างสังคมสันติสุข" รุ่นที่ 1 สำนักงานสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า. 2552. "รายงานปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้: บทวิเคราะห์และแนวทางการแก้ไขปัญหาเชิงรุกที่ยั่งยืนด้วยสันติวิธี." สำนักงานสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.
- บุญอริ ยีหมะ. 2549. *นักการเมืองถิ่นจังหวัดปัตตานี*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- บุญอริ ยีหมะ. 2554. *ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญอริ ยีหมะ. 2555. *นักการเมืองถิ่นจังหวัดยะลา*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- พัทธธีรา นาคอุไรรัตน์. 2555. "เวทมนตร์ของจำนวน และการเมืองของการมอง (ไม่) เห็น: บทเริ่มต้นศึกษา "คาทอลิก" กลุ่มน้อยนิตินในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย." *ไทยคดีศึกษา* 9(2): 156-187.
- แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. 2549. "องค์ความรู้การวิจัยความสัมพันธ์พุทธ-มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบ 49 ปี." บทความนำเสนอในงานสัมมนาเรื่อง รัฐและปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), กรุงเทพฯ, 18-19 สิงหาคม.
- รอมฎอน บันจอร์. 2552. "สัญญาบกกรีโอเซะ: ประวัติศาสตร์ปาตานีระยะใกล้และการต่อรองทางการเมืองที่หายไป." ใน "ภาพหลอก หลอน ณ ชายแดนใต้ของไทย: การเขียนประวัติศาสตร์ปาตานีและโลกอิสลาม," บรรณาธิการโดย แพทริค โจรี และ จีรวัดน์ แสงทอง, 212-253. เอกสารประกอบงานสัมมนาวิชาการ เรื่อง ภาพหลอก หลอน ณ ชายแดนใต้ของไทย: การเขียนประวัติศาสตร์ ปาตานีและโลกอิสลาม ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, 11-12 ธันวาคม.

- รัตติยา สาและ. 2551. “ปฏิสัมพันธ์ ‘ใหม่’: พุทธ-มุสลิม สามจังหวัดชายแดนใต้.” ใน *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 342-397. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ลีโอ สเตร่าส์ และ โจเซฟ คร็อบซี, บรรณาธิการ. 2550, 2552. *ประวัติปรัชญาการเมือง*. สมบัติ จันทรวงศ์, แปล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. 2556. “การพัฒนาศักยภาพในการวางแผนและจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ (final report).” ศูนย์ส่งเสริมนวัตกรรมและธรรมาภิบาลท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิไลวรรณ จงวิไลเกษม. 2550. “สงครามความทรงจำ: ความรับรู้ กับ ความทรงจำร่วมทางสังคมในวิกฤตไฟใต้.” http://www.deepsouthwatch.org/sites/default/files/Wilaiwan%20-%20Memr.War_.pdf.
- ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และ สุกกรี หลังปู่เต๊ะ. 2550. “การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รายงานโครงการวิจัยการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์.” <http://www.peace.mahidol.ac.th/th/document/plublic%20policy/2.pdf>.
- สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD). 2552. “การศึกษาวิจัยประเมินผลกระทบของพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ต่อการจัดการและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2552.” เอกสารอัดสำเนา.
- สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD). 2553. “โครงการวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานตำรวจแห่งชาติส่วนหน้า/ศูนย์ปฏิบัติการตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้และกองกำลังตำรวจ (ศปก.ตร.สน./คชต. และ กลล.ตำรวจ) ปี พ.ศ. 2553 (รอบ 12 เดือน).” เอกสารอัดสำเนา.
- อ.บางนรา. 2551. “ปัตตานี อดีต-ปัจจุบัน.” เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง โลกของอิสลามและมุสลิมในอุษาคเนย์ ณ โรงแรมทวินโลตัส, นครศรีธรรมราช, 28-29 พฤศจิกายน.

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. 2547. *อัลกออิดะห์ ญิฮาด เจไอ และขบวนการก่อการร้ายภาคใต้*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. 2548ก. *ถอดรหัสเบอร์ชาตูปัตตานี*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: นาครมีเดีย.

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. 2548ข. *สงครามเงา: วิฤตการณ์ก่อการร้ายโลกและปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: นาครมีเดีย.

อารีฟิน บินจือ, อับดุลเลาะห์ ลออแมน และ ชูฮัยมีย์ อิสมาแอล. 2550. *ปาตานี-ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู*. สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้.

อิบรอฮีม ชุกรี. 2549. *ประวัติราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*. หะสัน หมัดหมาน และมะหามะซากี เจ๊ะหะ, แปล. ดลมนรจน บากา, เรียบเรียง. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม บুকส์.

เอกสารภาษาอังกฤษ

McCargo, Duncan. 2009. *Tearing Apart the Land: Islam and legitimacy in Southern Thailand*. First Edition. Singapore: NUS Press.

McCargo, Duncan. 2012. *Mapping national anxieties: Thailand's Southern conflict*. Copenhagen: Nias Press.

Pongsudhirak, Thitinan. 2003. "Thailand: Democratic Authoritarianism." In *Southeast Asian Affairs 2003*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2003.